

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
ИЗБОРНОМ ВЕЋУ;
ПРОФЕСОРУ ДР СИМИ АВРАМОВИЋУ,
ДЕКАНУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Проф. др Сима Аврамовић, Декан Правног факултета Универзитета у Београду, на предлог Наставно-научног већа од 22. априла 2013. године, расписао је конкурс за избор једног *редовног професора за грађанскоправну научну област – предмет Породично право, са пуним радним временом, на неодређено време.*

Конкурс је објављен у „Службеном гласнику Републике Србије“ број 39 од 30. 4. 2013. године и у публикацији Националне службе за запошљавање „Послови“ број 515-516 од 1.5. 2013. године.

Изборно веће Правног факултета Универзитета у Београду на VI седници одржаној 22. априла 2013. године образовало је Комисију за писање реферата о пријављеним кандидатима на конкурс у следећем саставу: *др Оливер Антић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Марина Јањић Комар, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду и др Олга Цвејић Јанчић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду у пензији.*

На расписани конкурс у законском року пријавио се један кандидат: др Слободан И. Панов, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

Након разматрања пријаве и прилога, част нам је да поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I

Биографија

Слободан И. Панов рођен је 1964. године у Александровцу жупском. Основну и средњу школу завршио је у Великој Плани. Након одслужења војног рока, основне студије на Правном факултету у Београду почео је 1983. године, а завршио 1987. године са просечном оценом 9,70. Сваке године студија награђиван је за одличан успех. Као студент био је стипендиста Универзитета у Београду и Републичке фондације за стипендирање научног и уметничког подмлатка Србије. На последипломским студијама грађанскоправног смера, усмени магистарски испит положио је са одликом, а магистарску тезу, на тему "Потпуно усвојење - начин заштите детета без родитељског старања", одбранио је 1994. године са одликом. Докторски рад "Право на родитељство" одбранио је 1998. године. Слободан Панов руководио је вежбама из Породичног права (са Основама социологије породице) и из предмета Увод у грађанско право и Стварно право (две школске године). Од избора у звање асистента, у школској 1997/98. години, држао је вежбе и из Наследног права и Облигационог права. На Факултету политичких наука Универзитета у Београду ангажован је у извођењу наставе на предмету Породично право. Кандидат је ангажован

на извођењу наставе за полагање правосудног испита на Правном факултету Универзитета у Београду и у „Proiuris“-у. Предаје и на Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву, Република Српска-БиХ. На позив Правосудног центра Владе Србије у јулу 2006. године учествовао је као предавач у Програму стицања посебних знања из области права детета за судије које суде у поступцима у вези са породичним односима. Кандидат је одржао предавања из Наследног права и на курсу за јавне бележнике које организује Правни факултет Универзитета у Београду. Учествоје у извођењу наставе и испита из предмета Породичног права и Наследног права, на основним и последипломским, мастер и докторским, студијама. Слободан Панов обављао је дужност секретара Катедре за грађанско право, дужност секретара Организационог одбора научно-стручног скупа „Реформа породичног законодавства“, члана Организационог и Научног одбора саветовања „Ново породично законодавство“ одржаног у Врњачкој Бањи 2006. године, члана Савета Правног факултета, продекана за финансије Правног факултета, члана Комисије за акредитацију Правног факултета (не дуго – због болести), председника Комисије за спровођење класификационог испита, потпредседника удружења „Опстанак“, потпредседника Комисије Удружења правника Србије за организовање правосудног испита и члана Комисије Министарства Владе Републике Србије за израду новог закона о породици. Слободан Панов је и аутор мишљења о породично-правном питању пред Међународним трибуналом у Хагу за С.Ј.; изабрани члан Арбитражног Већа/Комисије за решавање спорова поводом регистрације .rs домена при Привредној Комори Србије у предмету број 49.рс-2(11) између Hyatt International Corporation (71 South Wacker Drive, Chicago, Illinois, 60606) и предузећа Botta d.o.o; учествовао је у раду Високог службеничког савета Владе Србије; изабран за члана Комисије за писање реферата за избор у звање професора...

Учешће на научним скуповима. Од реизбора у звање ванредног професора кандидат је учествовао на више научних скупова са рефератом објављеним у целини, и то: Копаоничка школа Природног права; *Сто година Социологије у Србији* у 2012. години; на Међународној научној конференцији *Социално-правовые, гендерные и политические аспекты противодействия Экстремистской деятельности*, Министерство образования и науки Российской Федерации, Кемеровский государственный Университет, Центр консервативных исследований социологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Журнал международной политики Welttrends / Потсдам ФРГ, Кемерево, Россия, 2011; Међународној научној конференцији "Правовое образование - Гражданское общество - Справедливое государство", Кемерово, 28-29 апреля 2011 года; на међународном научном скупу „21. Век - век услуга и услужног права“, Крагујевац, 2011; на међународном научном скупу „Право и услуге“, Крагујевац, 2012; на научном скупу у организацији Правног факултета Универзитета у Београду на тему „Насиље у породици“ (9. марта 2012. године). Кандидат учествује у пројекту „Развој правног система Србије и хармонизација са правом Европске уније (правни, економски, политички и социолошки аспект)“ Правног факултета Универзитета у Београду.

Подаци о евалуацији: „Индивидуални статистички извештај о вредновању педагошког рада наставника Универзитета у Београду“ за предмет Породично право, за школску 2012/2013. годину - укупна просечна оцена је 4,65; за школску 2011/2012. годину - укупна просечна оцена је 4,66; за школску 2010/2011. је 4,58; за мастер студије, студије /подмодул права детета у школској 2011/2012. години укупна просечна оцена је 4,93.

ОСНОВНЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ- ПОРОДИЧНО ПРАВО, школске 2012/2013. године

Тврђе	5	4	3	2	1	Не могу да	Без	Σ	Просечна
-------	---	---	---	---	---	------------	-----	---	----------

						одговорим	одговора		оцена
1. Наставник излаже јасно и разумљиво	22	6	3	0	0	1	0	32	4,61
2. Наставник излаже прегледно и истиче најбитније	22	6	3	0	0	1	0	32	4,61
3. Наставник се придржава наставног програма и плана рада	17	8	4	0	0	3	0	32	4,45
4. Наставник предаје одговарајућим темпом (ни преспоро ни пребрзо)	25	2	3	1	0	1	0	32	4,65
5. Наставник је припремљен за наставу	24	4	1	1	0	2	0	32	4,7
6. Наставник држи наставу према распореду и без кашњења	26	4	0	0	0	2	0	32	4,87
7. Наставник подстиче учествовање студената у настави	20	5	4	0	0	3	0	32	4,55
8. Наставник одговара на студентска питања и узима у обзир студентске коментаре	25	5	2	0	0	0	0	32	4,72
9. Досадашње оцене код овог наставника у оквиру овог предмета одговарају мом показаном знању	14	4	4	0	0	10	0	32	4,45
10. Ова анкета је спроведена на коректан начин (без притисака и утицаја)	30	0	2	0	0	0	0	32	4,88
УКУПНА ПРОСЕЧНА ОЦЕНА (просек претходних 10)									4,65
Посебан коментар о раду руководиоца вежби	- Одличан! - Изванредан предавач! Све похвале! - Један од најбољих професора чујим сам предавањима присуствовала. Има одличан однос са студентима и подстиче њихово учешће у настави. - Наставник предаје одговарајућим темпом. - Генијалан је !								

ОСНОВНЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ- ПОРОДИЧНО ПРАВО, школске 2011/2012. године

Т в р д њ е	5	4	3	2	1	Не могу да одговорим	Без одговора	Σ	Просечна оцена
1. Наставник излаже јасно и разумљиво	9	3	3	0	0	0	0	15	4,4
2. Наставник излаже прегледно и истиче најбитније	10	2	2	0	1	0	0	15	4,33
3. Наставник се придржава наставног програма и плана рада	11	2	1	0	1	0	0	15	4,47
4. Наставник предаје одговарајућим темпом (ни преспоро ни пребрзо)	10	2	2	1	0	0	0	15	4,4

5. Наставник је припремљен за наставу	13	0	2	0	0	0	0	15	4,73
6. Наставник држи наставу према распореду и без кашњења	14	0	1	0	0	0	0	15	4,87
7. Наставник подстиче учествовање студената у настави	11	3	0	0	1	0	0	15	4,53
8. Наставник одговара на студентска питања и узима у обзир студентске коментаре	13	2	0	0	0	0	0	15	4,87
9. Досадашње оцене код овог наставника у оквиру овог предмета одговарају мом показаном знању	12	0	0	0	0	3	0	15	5
10. Ова анкета је спроведена на коректан начин (без притисака и утицаја)	15	0	0	0	0	0	0	15	5
УКУПНА ПРОСЕЧНА ОЦЕНА (просек претходних 10)									4,66
Посебан коментар о раду руководиоца вежби	- Супер је ! - Одличан, занимљив професор. - Професоре ви просто обасјавате!!!								

ОСНОВНЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ- ПОРОДИЧНО ПРАВО, школске 2010/2011. године

Т в р д њ е	5	4	3	2	1	Не могу да одговорим	Без одговора	Σ	Просечна оцена
1. Наставник излаже јасно и разумљиво	30	12	2	0	0	0	0	44	4,64
2. Наставник излаже прегледно и истиче најбитније	27	10	5	0	1	1	0	44	4,44
3. Наставник се придржава наставног програма и плана рада	21	12	9	1	0	1	0	44	4,23
4. Наставник предаје одговарајућим темпом (ни преспоро ни пребрзо)	32	8	4	0	0	0	0	44	4,64
5. Наставник је припремљен за наставу	39	4	1	0	0	0	0	44	4,86
6. Наставник држи наставу према распореду и без кашњења	37	3	4	0	0	0	0	44	4,75
7. Наставник подстиче учествовање студената у настави	17	10	11	4	0	2	0	44	3,95
8. Наставник одговара на студентска питања и узима у обзир студентске коментаре	32	7	3	0	0	2	0	44	4,69

9. Досадашње оцене код овог наставника у оквиру овог предмета одговарају мом показаном знању	17	2	3	0	0	22	0	44	4,64
10. Ова анкета је спроведена на коректан начин (без притисака и утицаја)	42	0	1	0	0	1	0	44	4,95
УКУПНА ПРОСЕЧНА ОЦЕНА (просек претходних 10)									4,58
Посебан коментар о раду руководиоца вежби	- Врло занимљива и интересантна предавања, која нам помажу да много лакше савладамо градиво. - Духовит је. - Одличан професор. - Ок сте - Par excellence - Најдуховитији професор на Правном факултету у Београду. - Профа је духовит.								

ОСНОВНЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ- ПОРОДИЧНО ПРАВО – студијска група,школске 2011/2012. године

Т в р д њ е	5	4	3	2	1	Не могу да одговорим	Без одговора	Σ	Просечна оцена
1. Руководилац вежби је припремљен за час	27	1	1	0	0	0	0	29	4,9
2. Руководилац вежби јасно објашњава питања која се обрађују	22	4	2	1	0	0	0	29	4,62
3. Руководилац вежби јасно објашњава питања која се обрађују	18	6	4	0	1	0	0	29	4,38
4. Руководилац вежби јасно објашњава питања која се обрађују	15	9	4	0	1	0	0	29	4,28
5. Руководилац вежби одговара на студентска питања и узима у обзир студентске коментаре	20	7	2	0	0	0	0	29	4,62
6. Руководилац вежби у довољној мери проверава знање студената	19	7	1	0	2	0	0	29	4,41
7. Руководилац вежби на одговарајући начин проверава знање студената	20	6	2	1	0	0	0	29	4,55
8. Руководилац вежби објективно оцењује рад студената на вежбама	20	4	1	0	0	4	0	29	4,76
9. Руководилац вежби уредно држи часове (према распореду, без отказивања, кашњења и скраћивања)	16	8	3	0	2	0	0	29	4,24
10. Ова анкета је спроведена на коректан начин (без притисака и утицаја)	28	1	0	0	0	0	0	29	4,97
									4,57

УКУПНА ПРОСЕЧНА ОЦЕНА (просек претходних 10)	
Посебан коментар о раду руководиоца вежби	- У свом елементу, пун метафора.... добар професор! - Коректно све! - Некорисна предавања и вежбе, као и стручна група. - Инспиративна књига.

МАСТЕР – АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ, ПОД МОДУЛ ПРАВА ДЕТЕТА – МАСТЕР, школске 2011/2012. године

Т в р д њ е	5	4	3	2	1	Не могу да одговорим	Без одговора	Σ	Просечна оцена
1. Наставник излаже јасно и разумљиво	9	0	0	0	0	0	0	9	5
2. Наставник излаже прегледно и истиче најбитније	8	1	0	0	0	0	0	9	4,89
3. Наставник се придржава наставног програма и плана рада	8	1	0	0	0	0	0	9	4,89
4. Наставник предаје одговарајућим темпом (ни преспоро ни пребрзо)	9	0	0	0	0	0	0	9	5
5. Наставник је припремљен за наставу	9	0	0	0	0	0	0	9	5
6. Наставник држи наставу према распореду и без кашњења	7	2	0	0	0	0	0	9	4,78
7. Наставник подстиче учествовање студената у настави	8	1	0	0	0	0	0	9	4,89
8. Наставник одговара на студентска питања и узима у обзир студентске коментаре	8	1	0	0	0	0	0	9	4,89
9. Досадашње оцене код овог наставника у оквиру овог предмета одговарају мом показаном знању	9	0	0	0	0	0	0	9	5
10. Ова анкета је спроведена на коректан начин (без притисака и утицаја)	9	0	0	0	0	0	0	9	5
УКУПНА ПРОСЕЧНА ОЦЕНА (просек претходних 10)									4,93

Уређивање тематских зборника:

- Члан Научног одбора скупа „Хармонизација Грађанског права у региону“ у организацији Правног факултета у Источном Сарајеву, Република Српска. Чланови одбора су: академик проф. др Слободан Перовић, академик проф. др М. Васиљевић, проф. др Г. Станковић, проф. др А. Јаневски и академик проф. др Ј. Барбић (Одлука бр. 2081/12, од 22. 9. 2012. године);

- Члан Међународног уређивачког одбора за електронско издање Iustinianus Primus Law Review Правног факултета *Јустинијан Први* у Скопљу „који је састављен од реномираних професора из пет држава“ (потврда главног и одговорног уредника Iustinianus Primus Law Review проф. др Дејана Мицковића, од 14.3. 2013. године). Сада Уређивачки одбор чине професори из седам држава;
- уређивање/организација Зборника радова са научног скупа „Насиље у породици“, уредници проф. др М. Јањић Комар, проф. др М. Шкулић, С. Панов, Београд, 2012; укупно страна 292.
- **Предавање по позиву** на Правном факултету у Источном Сарајеву, Република Српска (Наследно право) и предавање на Правном факултету у Скопљу на тему *О (Породичном) праву*, одржано 14.3.2013. године. Предавања из Породичног права и на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Предавања и на курсевима за правосудни испит који су организовали Правни факултет Универзитета у Београду и Удружење правника Србије/Proiuris. Предавања на припремној настави за полагање јавнобележничког курса на Правном факултету у јуну 2013. године.
- **Менторство** за израду бројних мастер радова, магистарских радова у Србији и у Црној Гори (одлука бр. 01-2860, од 10. 7. 2012. године); чланство у комисијама за полагање усменог магистарског испита; члан Комисије на усменом докторском испиту на грађанскоправном смеру; чланство у Комисији за одбрану докторске тезе Надежде Љубојев (бр. 1114 од 19.4.2004. године); предлог Наставно-научном већу мр Саше Марковића од 30.4.2013. године за ко-менторство за израду докторске тезе „Улога полиције у откривању и доказивању насиља у породици“.

II РАДОВИ

1. СПИСАК РАДОВА ОД РЕИЗБОРА У ЗВАЊЕ ВАНРЕДНОГ ПРОФЕСОРА 2008. ГОДИНЕ¹

УЦБЕНИК: Слободан И. Панов, *Породично право*, Издавач: Правни факултет Универзитета у Београду, година издања 2008. (страна 767), 2010 и 2012. године (страна 407), у припреми четврто издање;

МОНОГРАФИЈА: Слободан И. Панов, *Духовни и световни брак у Србији*, Издавач: Правни факултет Универзитета у Београду, 2013, стр. 359; М42-5 бодова

ПРАКТИКУМ: С. Панов, Б. Кашћелан, М. Станковић, *Наследно право - Практикум*, Београд, 2012, стр. 407 (на основу чл. 124 ст. 2 Статута Универзитета);

ПРИРУЧНИК ЗА ПОЛАГАЊЕ ПРАВОСУДНОГ ИСПИТА: Слободан Панов, *Породично право*, 2012, стр. 147, четврто издање;

---

¹ Сенат Универзитета у Београду је на седници одржаној 14.12.2011. године донео ОДЛУКУ О ИЗМЕНАМА И ДОПУНАМА КРИТЕРИЈУМА ЗА СТИЦАЊЕ ЗВАЊА НАСТАВНИКА НА УНИВЕРЗИТЕТУ У БЕОГРАДУ (чл. 1 in fine) који се примењују на конкурсе од 1.7. 2012. године (Гласник Универзитета, бр. 165 од 23.12.2011.). Следствено томе, списак радова и активности следи ту чињеницу.

ЧЛАНЦИ:

1. Слободан И. Панов, *Основ за развод световног брака*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1/2012, стр. 107-136; M24-4 бода;
2. Слободан И. Панов, *Основ за развод духовног брака*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 2/2012, стр. 162-184; M24-4 бода;
3. Слободан И. Панов, *Гендерско васпитање/родна сензитивност: редефиниција демократије и ет(н)ички идентитет*, Српска политичка мисао, број 1/2013, Издавач: Институт за политичке студије/ Institute for Political Studies, Београд, стр. 29-56; M24-4 бода;
4. Слободан Панов, *Социолошка димензија Породичног права, Социолошки преглед*, год. XLVI (2012), бр. 3-4 (Посебно издање), стр. 886–907; M24-4 бода;
5. Слободан Панов, *Хармонизација Породичног права Србије са правом ЕУ: политички разлози, друштвене и правне последице*, Социолошки преглед, обим текста 24 страница - (потврда уредника др Слободана Вуковића од 27.3.2013. године да је рад позитивно рецензиран и прихваћен за штампу у Социолошком прегледу); M24-4 бода;
6. Slobodan I. Panov, *Upbringing: Models and Dilemmas*, рад позитивно рецензиран као изворни научни рад и објављен у електронском издању Iustinianus Primus Law Review Правног факултета у Скопљу, No 6, volume IV, Spring 2013, str. 1-16. Часопис има „уређивачки одбор састављен од реномираних професора из пет држава“ (потврда Главног и одговорног уредника Iustinianus Primus Law Review проф. др Дејана Мицковића, од 14.3. 2013. године); M18-2 бода;
7. Слободан И. Панов, *Теоретические и практические аспекты гендерного экстремизма*, „Сборник статей Международной научной конференции Социально-правовые, гендерные и политические аспекты противодействия экстремистской деятельности, Министерство образования и науки Российской Федерации, Кемеровский государственный Университет, Центр консервативных исследований социологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Журнал международной политике Welttrends / Потстам ФРГ, Кемерево, Россия, 2011, стр. 250-257, ISBN 978-5-8353-1224-5. Рецензенты: доктор Раймунд Кремер, ФРГ, Потсдам; Жоффруа Ириекс Блегтон Университет Новая Сорбонна, Париж 3, др профессор А. Г. Дугин, др профессор И.Н. Гомеров“; M14-4 бода;

8. Слободан И. Панов, *Иллюзия гуманизма*, Сборник материалов V (XII) Международной научной конференции "Правовое образование - Гражданское общество - Справедливое государство", Кемерово, 28-29 апреля 2011 года, стр. 3-11, укупан обим Зборника 439 страница; М33-1 бод;
9. Слободан Панов, *Верност versus прелюба – правни аспект*, Правни живот, бр. 10/2010, том II, стр. 149-166; М51-3 бода;
10. Слободан Панов, *Појам и правне последице прелюбе*, Правни живот, бр. 10/2011, том II, стр. 5-27; М51-3 бода;
11. Слободан И. Панов, *Разлози за развод духовног и световног брака у Србији*, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву, бр. 2/2011, стр. 20-51; М52-2 бода;
12. Слободан Панов, *Скица о вези Породичног и Наследног права*, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2008, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2009, стр. 103-115; М45-1,5 бода;
13. Слободан Панов, *О браку*, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2009, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2010, стр. 65-75; М45-1,5 бода;
14. Слободан Панов, *Верност versus прелюба – Метаправни аспект*, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2010, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2011, стр. 205-220; М45-1,5 бода;
15. Слободан Панов, *Лично-правна дејства световног и духовног брака*, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2011, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2012, стр. 184-202; М45-1,5 бода;
16. Слободан И. Панов, *Елементи Услужног права у Породичном праву*, Зборник радова са међународног научног скупа „21. Век - век услуга и услужног права“, уредник проф. др Миодраг Мићовић, Крагујевац, 2011, стр. 53-66; М33-1 бод;
17. Слободан И. Панов, *Васпитање и Услужно право*, Зборник радова са међународног научног скупа „Право и услуге“, уредник проф. др Миодраг Мићовић, Крагујевац, 2012, стр. 23-37; М31-3 бода;
18. Слободан Панов, *Насиље у породици: правно-теоријски контрапунктови*,

уредници Слободан Панов, Марина Јањић Комар, Милан Шкулић, Зборник радова *Насиље у породици*, Београд, 2012, стр. 32-47; М63-1 бод;

19. Слободан Панов, *Насиље у породици: позитивно-правни контрапунктови*, уредници Слободан Панов, Марина Јањић Комар, Милан Шкулић, Зборник радова *Насиље у породици*, Београд, 2012, стр. 218-235; М63-1 бод;
20. Слободан И. Панов, *О противречности и другим принципима Породичног и Наследног права*, стр. 19, рад позитивно рецензиран као изворни научни рад и биће објављен у Годишњаку Правног факултета Јустинијан Први у Скопљу посвећен проф. Др Љиљани Спиновић Трпеновској. Годишњак „има међународни уређивачки одбор“ (потврда Главног и одговорног уредника проф. др Дејана Мицковића, од 14.3. 2013. године); М18-2 бода;
21. Слободан И. Панов, Милош Станковић, *Национална безбедност и право*, стр. 24, рад прихваћен за објављивање у Годишњаку ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ, бр. 1/2013 (потврда Главног и одговорног уредника проф. др Радослава Гађиновића и Директора Института за политичке студије, бр. 152/1 од 24. 4. 2013); М52-2 бода.

- BOOK REVIEWS: Oliver Antić, Serbia&Montenegro: Family Law and Inheritance Law (Law of Succession), International Encyclopedia of Laws (ed. R. Blanpain), Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn 2006, p. 294., The Annals of the Faculty of Law in Belgrade – Belgrade Law Review, Year LVII, 2009, No. 3, pp. 254-256, Dr Slobodan Panov;

-Две рецензије радова послатих редакцији „Анала Правног факултета Универзитета у Београду (*О неким случајевима ништавости брачних уговора и Право и дужност родитеља на васпитавање и образовање детета*) и рецензија рада *Biomedical Assisted Fertilization in Macedonia, Serbia and Croatia: Ethical and Legal Aspects* за Law Journal Centre for South East European Law School Network (SEELS).

УЦБЕНИК: Слободан И. Панов, *Породично право*, Издавач: Правни факултет Универзитета у Београду, година издања 2008. (страна 767), 2010 и 2012. године (страна 407), у припреми четврто издање.

Сагласни са изнетим ставовима, помињемо делове из две рецензије наведеног дела:

1. Рецензија професора др Марка Младеновића, редовног професора у пензији Правног факултета Универзитета у Београду од 22. 9. 2008. године:

Читање књиге „Породично право“ коју је написао проф. др Слободан Панов подсетило ме на време када сам био члан Комисије за одбрану докторске дисертације истог аутора. Докторску дисертацију аутора Слободана Панова „Право на родитељство“ оценио сам као изузетно и веома сложено дело, које нас од почетка запљусне бујицом идеја, доказа, термина, писано језиком који није класичан правнички и у коме има и Библије и поезије, и свих друштвених и многих природних наука...Та монографија је коктел, ватромет, велико богатство нових идеја и нових теорија. Наведена дисертација је веома документована, обилује доказима, цитатима, подацима. Она би хтела да раздрма класичне правне институте и означава нове путеве освајања слободе и моралности. Након десетак година читам књигу „Породично право“ коју је написао др Слободан Панов и драго ми је да је аутор задржао, и унапредио, врлине свог рукописа и препознатљивост свог стила. Књига „Породично право“ је, најпре, веома сложено дело. Ову квалификацију књига „Породично право“ заслужује из два разлога: својом структуром, с једне стране, и начином анализе, с друге стране. Наиме, у књизи постоје сви потребни и ваљани елементи: од анализе позитивног права, еволуције законских решења, увида у решења упоредног права, домаће судске праксе и судске праксе неких међународних правних установа. Овим елементима структуре анализе породично-правне материје обезбеђује се комплексан увид. С друге стране, књига „Породично право“ представља комплексну и ,скоро, комплетну, анализу установа Породичног права са бројних аспеката. Конкретно, у књизи, осим свих модалитета правне анализе (позитивно-правне, историјско-правне, упоредно-правне), врло је присутна и зналачки примењена и укомпонована и анализа са других аспеката: социолошког, антрополошког-психолошког, религијског, филозофског... Бројна дела из ових области знатно доприносе интелектуалној занимљивости текста и представљају добар пример ширине интелектуалне и правне оптике. Ипак, најважније је да ова екскурзија у мета-правно поље није луксуз, већ нужност за тачно сагледавање материје која се регулише породично-правном нормом. Осим ове методолошке иновације, књигу „Породично право“ аутора проф. др Слободана Панова одликује још један квалитет: интелектуални таленат и одважност да се критикује „несавршена“ законска решења и врло студиозна анализа законских иновативних установа (насилје у породици, брачни уговори...) и законских иновативних решења. О квалитету стила аутора били смо сведоци у бројним приликама, а овај рукопис само оснажује ту констатацију.

2.Рецензија проф. др Марине Јањић Комар, редовног професора Правног факултета Универзитета у Београду, од 19. септембра 2008. године:

Књига „Породично право“ проф. др Слободана Панова представља значајан допринос породичноправној литератури. Наша рецензија имаће два основна елемента: утврђење чињеница и њихову вредносну оцену.

I

Фактографија у вези уџбеника „Породично право“ чији је аутор Слободан Панов је следећа: (1). Књига има комплексну и прецизну структуру. Књига је структурирана тако да садржи све обавезне елементе, али и нове елементе који су потребни са боље разумевање породичноправне норме. Наиме, у књизи је најпре детаљно и прецизно анализирано позитивно Породично право Србије, односно, првенствено, Породични закон Србије. Наравно, на релевантним местима учињено је навођење и анализа грађанскоправних, кривичноправних и других одредаба у праву Србије... Наводимо да аутор често врши поређење новог Породичног закона Србије и „старог“ Закона о браку и породичним односима Србије што има двоструку корисност: најпре, ово поређење показује вредносну позицију новог закона - да ли су решења ПЗ Србије

еволутивна или инволутивна и, поврх тога, анализа ЗБПО Србије је корисна у судској пракси и због могућности примене тих законских решења на основу режима прелазних одредаба. Коначно, уџбеник садржи и богат приказ упоредно-правних решења чиме се доприноси најпотпунијој оптици породичноправних института. Комплексност структуре књиге „Породично право“ проистиче и из чињенице да је ауторово схватање да природа Породичног права захтева анализу не само са правног, већ и са аспекта других дисциплина: антропологије, психологије, религије, економије, статистике, демографије, историје... Овај мултидисциплинарни приступ, најпре, користан је да илуструје начин креације и примене породичноправне норме, указујући да законодаписац има нимало лак задатак да хармонизује и учини сврсисходним богату супстанцијалну сложеност породичноправног феномена. Потпуност структуре ове књиге илуструје и чињеница навођења, у примереном обиму, и судске праксе: домаће и стране.(2). Одлика књиге „Породично право“ аутора Слободана Панова јесте и давање адекватне пажње новим или реформисаним институтима Породичног права. Аутор посебну пажњу посвећује анализи установа брачног уговора, насиља у породици и права становања, али и анализи реформисаних института поступка закључења брака, богаћења правног капацитета детета, усвојења... Не само број ауторских страница, већ и квалитет критичке анализе ових породичноправних тема говоре о посебној вредности овог рада. Чињеница је и да анализа нових решења које садржи Породични закон Србије јесте и посебна корист у прецизнијем тумачењу закона и тачнијем оријентисању судске праксе.(3). Осим специфичности аналитичке позиције и инструментарија и специфичности фокуса анализе, одлика књиге аутора Слободана Панова јесте и специфичан обим. Наиме, свестрана и прецизна анализа породичноправних норми и породичних односа узроковала је и чињеницу да је овај рад, за новију породичноправну литературу, нестандартно обиман. Водећи рачуна и о норми која прописује обим уџбеничке литературе, аутор у предговору наводи да одређени део овог рада није испитна материја. Иако тај део рада није формално релевантан, наравно да ће интелектуално радознао читалац оправдано обратити одговарајућу пажњу и на тај део рукописа.

II

Књига „Породично право“ аутора Слободана Панова продукује следеће вредносне констатације: (1). Аутор респектним научним инструментаријем анализира институте Породичног права и саме породичне односе. Најпре, похвалан је и оригиналан изабрани аналитички дискурс. Аутор не само са аспекта комплексне интерпретације породичноправних одредаба (позитивноправног, историјскоправног и упоредноправног) и других правних аспеката (посебно грађанскоправног или кривичноправног), већ и применом мултидисциплинарног приступа настоји да објасни одређени породичноправни институт. Овакав методолошки приступ омогућен је одговарајућим општим и правним образовањем аутора и консултовањем, осим правне, и разноврсне литературе: од биолошко/медицинских чињеница, од семантичких радова, грчке митологије, података из докторске дисертације нобеловца Иве Андрића до религијско/филозофских списа. Последица оваквог приступа је не само свестрано објашњење породичноправних установа, интензивније него до сада у нашој породичноправној литератури, већ и обавештење о комплексности креације (породично)правне норме, али и не само потребној већ и нужној суптилности у примени (породично)правне норме. Осим указивања на комплексност креације норме *de lege ferenda* и суптилност примене норме *de lege lata*, овај приступ доноси и нове духовне хоризонте анализе породичноправне норме и доприноси духовној свежини рукописа и користи духовно радозналом читаоцу. Изабрани и коришћени аналитички приступ показује редукционизам позитивистичког приступа, његово духовно

сиромаштво и недостатност за истинито сазнање. Изабрани и коришћени богатији аналитички корпус оправдава његово вредновање као корисног и нужног начина сазнавања истине о Породичном праву. (2). Осим специфичног методолошког инструментарја, књига „Породично право“ говори и о самосвојним, оригиналним схватањима и ставовима аутора. Почев од специфичног става аутора о Породичном праву, о „факторима моделирања породичноправне норме“, ова књига говори и о бројним критичким опсервацијама законских регула. Аутор показује смисао, храброст и педантност у евиденцији законских несавршености и грешака. Аутора одликује неапсолутизовање поједине вредносне позиције и релативизација/објашњење неоправданости модерних, пролазних „аксиома“... Указујући на грешке или непрецизности законског текста или несврсисходност у закону изабраног концепта неке установе, аутор на основу комплексног аргументовања *pro et contra*, суптилно вагајући вредносне позиције, предлаже и решења *de lege ferenda*. Иако се са сваком ауторовом критиком не можемо сложити, свакако је похвалан методолошки инструментарј евидентирања и (не)прихватања поједине вредносне позиције, као и стандард комплексног и суптилног креирања оригиналног става или формулације. Специфичност аналитичке позиције резултирала је и новим чињеницама и новим елементима Породичног права. Не само специфичност аналитичке позиције оправдава констатацију о аутору као оригиналном и квалитетном писцу о темама Породичног права. (3). Књига „Породично право“ написана је лепим стилем. Аутор има јасну и прецизну реченицу. О прецизности стила сведочи и чињеница да аутора одликује и свест о полисемичности казаног. Прецизније казано, стил аутора је сложено структуриран. Наиме, с једне стране, овај рад је написан јасним и прецизним стилем који врло тачно представља одређено законско решење и прецизно објашњава његово значење. Ова стилска карактеристика доприноси једноставном и тачном сазнавању релевантних знања о Породичном праву. Ипак, стил аутора одликује још један квалитет и још један ниво. Наиме, осим прецизног правно-техничког изражавања, овај рад одликује и есејистички приступ, правноетичко, правнофилозофско анализирање појединих института или законског концепта. И тиме књига проф. др Слободана Панова „Породично право“ заслужује пажњу због научног доприноса услед своје оригиналности и квалитета и признање због комплексне анализе и високог стила.

МОНОГРАФИЈА: Слободан И. Панов, Духовни и световни брак у Србији, Издавач: Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013, стр. 359, М42-4 бода.

Ова монографија има бројне одлике. Најпре констатујемо да је тема ове монографије оригинална у нашој породичноправној литератури. Свака оригиналност није, по дефиницији, за похвалу. Похвалу заслужује само она оригиналност која је и истинита, тј. оправдана и која је речена на завидном научном, интелектуалном, стилском...нивоу. Аутентичност избора теме за анализу следи и врло успешно спроведена анализа компарацијом две врсте брачно-правних норми, два модела и два регулативна правно-координантна система. Аутентичност предмета анализе и успешност/квалитет спроведене анализе, у садејству – оправдавају похвалу овом тексту. Иако није најважније а није ни ирелевантно, помињемо и да број страница монографије о овом поређењу је изнад стандарда за монографију, па и та чињеница дозвољава похвалу. Било би занимљиво да се поређење ова два правно-координантна брачна система употпуни и поређењем других породично-правних института, што може да буде усмерење аутора за будући списатељски рад. Ипак, брачне норме су, посебно у

духовно-правном моделу регулисања, доминантне и бројем и важношћу, тако да овако дефинисани оквир за поређење може да пружи и потпуни и основани/тачан увид у природу упоређиваних института. Анализа текста ове монографије налаже констатацију о логичној, оправданој и доследно спроведеној структури рада која је усклађена са природом/својствима теме. Монографија је структурирана у два делика дела/области: први део обухвата анализу услова за закључење духовног/верског и световног/грађанског брака, док је други део рада посвећен појму брака у духовно-правној и световно-правној сфери. Први део ове монографије је посвећен педантној анализи упоређиваних породично-правних института у типизираној, доследно спроведеној форми, односно структури. Наиме, услови за закључење ова два модела/појма брака дисциплиновано, доследно, свеобухватно се анализирају у три димензије: започиње се анализом одређеног услова за закључење духовног/верског брака и за закључење световног/грађанског брака, а потом се чини поређење тих установа. Поређење је обликовано тако да се не врши само пука констатација/евиденција сличности и разлика, већ је посебан допринос аутора у томе да се трага за етиологијом, узрочношћу ових разлика у концепту, тј. регулисању. Тај елемент трагања за етиологијом различитости два модела брака, захтева и подразумева и правилно разумевање саме суштине ових института. Други део ове монографије за тему има различитост конститутивних чинилаца појма брака. Разлика појма брака у световној и духовној форми/нивоу се објашњава различитом брачном аксиологијом, још тачније речено - различитом аксиологијом. Разлика схватања брака је узрокована другачијим (супростављеним?) градивним принципима: брака као заједнице живота и брака као Свете Тајне; брака духовности и брака световности; брака као блазиране статике и брака као прегнућа, неодустајања од врлине; брака есхатологије и брака провизоријума; брака љубави и брака равноправности. Констатује се и да је духовни брак/ верски брак различит од световног/грађанског брака и по томе што је обликован суптилнијом правном и духовном лексиком, са бројнијим и захтевнијим/строжијим условима. Породично-правна литература не садржи овај или овакав аспект анализе. Осим утврђења да је у породично-правним текстовима ово оригинална тема истраживања, утврђује се и да и евиденција и објашњење разлика у природи ових института је учињено на врло високом нивоу. Посебно наглашавамо да је свака од градивних и диферентних особина ова два модела брака објашњена и оправдана бројним и прихватљивим аргументима и правним чињеницама. Овај део рада, као и читаву монографију, сведочи о врло високом нивоу анализе, прецизној и комплексној правничкој анализи, коришћењу релевантне литературе бројних ауторитета у области световног и духовног права / световне и духовне литературе, констатацији сваке или бројних правних минијатура и телеологије норме, сјајној стилизацији, таленту аутора за правно-филозофско промишљање, грађење текста бројним узорним мислима из правне догматике, религиозне литературе и бројних културолошких и уметничких, за тему релевантних, факата. Стил аутора, осим вредности класичних правничких текстова, издваја се својим свеобухватним и квалитетним приступом. Стил писања одликује респектна форма правног есеја, квалитетна и суптилна правна и духовна анализа, оригиналност у анализи упоређиваних брачно-правних норми. Од почетка ове монографије, од уводног слова до завршних реченица који су инспиративне за нову дијалектику мисли, потпуно засновано може да се констатује аутентичност и посебан, узоран, подобан за похвалу списатељски дар/квалитет аутора.

ПРАКТИКУМ: С. Панов, Б. Кашћелан, М. Станковић, *Наследно право - Практикум*, издавач Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 407.

Практикум за Наследно право састоји се из десет поглавља, а свако од њих, обухвата следећим редоследом наведене подцелине: лајтмотив одређене области наследног права преузет из литературе, историје или свакодневног живота; резиме одређене области; питање за анализу или евентуалну студију случаја; законске изворе; судску праксу; питања и задатке намењене провери знања. Уводни текст Практикума – Скица Наследног права, дело је кандидата. Овај уводни елемент је оригиналан додатак овој врсти текстова и урађен је на начин који заслужује посебну пажњу. Књига се завршава шемама законских и нужних наследника, примерима и обрасцима судских поднесака и одлука. Практикум је урађен детаљно и темељно, а може да буде од користи како студентима, због случајева и питања којима им приближава и чини животном материју наследног права, питања и задатака које треба да послуже томе да олакшају читаоцу проверу претходно стечених знања, тако и правницима практичарима због богате судске праксе која укључује и неке најновије судске одлуке, али и примера и образаца поднесака и одлука које се доносе у оставинском поступку. У оквиру корпуса грађанскоправних дисциплина, Породично право и Наследно право су најближи по својој суштини, научној онтологији. Следствено томе, у прилог ширини грађанскоправног образовања и напора да се најсроднија научна област истражи и у својој практичној димензији која је у последица теоријскоправног формата, у сфери примене, сведочи чињеница да је кандидат коауторски сачинио овај Практикум.

ПРИРУЧНИК ЗА ПОЛАГАЊЕ ПРАВОСУДНОГ ИСПИТА: Слободан Панов, *Породично право*, 2012, стр. 147, четврто издање.

У предговору овог рада, аутор каже да је одлика цивилизације недостатак времена - цајтнот, док се понекад налаже и просторна оскудица – захтевом за редукцију пера. Иако Приручник садржи све релевантне породичноправне теме и информације, овај текст је написан у стилу одважне сажетости, „кондензованим и крајње рационализованим језичким изразом“: у њему није било могућности за анализу концепцијских недостатака и грешака у стилизацији норме, за евиденцију правних празнина и контрадикторности, за дилеме у судској пракси и правној теорији, поређења ПЗ РС са претходним ЗБПОС, упоредноправна решења... Дакле, садржина Приручника дефинисана је програмом за полагање правосудног испита, док је обим уподобљен захтеваном стандарду – уз неизбежну редукцију пера, како каже аутор, и императивом за сажетим абстрахованим приказом установа Породичног права. Ипак, и ове границе нису поништиле аутентичност казивања и добру перцепцију код читалаца. И чињеница да је реч о четвртом издању, на свој начин - релативан не и апсолутан начин, говори о основаности закључка да је овај текст на ползу полазника курса за полагање правосудног испита.

ЧЛАНЦИ:

1. Слободан И. Панов, *Основ за развод световног брака*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2012, стр. 107-136, М24-4 бода.

Премијерно у нашој литератури анализира се основ за развод брака у световном и духовном праву. У методологији примереној полиморфној брачној супстанци, основ развода световног брака анализира се са три аспекта: са политичко-правног (у амплитуди конзервативне и либералне аксиологије); са грађанско-правног (евиденција сличности и разлика са облигационо-правним установама раскида уговора због неиспуњења; *rebus sic stantibus*, каузе... и наследно-правним установама, првенствено са случајем раскида уговора о доживотном издржавању услед "лоших" односа

уговорника) и са породично-правног аспекта (позитивноправни изгон љубави из брачне лексике; правно оригинални став о неважности узрока, тј. кривице брачника; концепт развода по ранијем ЗБПО, актуелном ПЗ и будућем закону-Грађанском законик у Србије). Релевантност правно-политичке оптике за архитектуру брачног и породичног амбијента и атмосфере илустрована је кроз три елемента: актуелном констатацијом о два релевантна аксиолошка система (дефанзивним конзервативним и офанзивним/превалирајућим/ либералним моделом); конкретним правним вредностима у "конзервативном и либералном каталогу", и коначно, евиденцијом последица примене тих вредности за нашу тему (фактографија развода брака као последица конзервативне или либералне аксиологије). Крај прве половине прошлог столећа сведочио је да је развод брака егзистенцијални инцидент/реткост, а правно - изузетак од правила. Данас је сасвим другачије. Констатована је не(довољна)тачност "теорије одраза" према којој је брачни и породични амбијент одраз трансформације/транзиције социјалног окружења. Током историје потврђена је жилава аутономност приватног домена, супротно базичним принципима о "челичној историјској и социјалној дијалектици" која поништава простор слободе појединца и његових егзистенцијалних форми и чини бесмисленим могућност избора (као транспарентног исказа слободе појединца, брачника, породице, друштва...). Савремена историја је и у власништву бројних факата да "дијалектика приватности" није сасвим аутоматска и аутономна и аутаркична, већ је врло присутна пројектована атмосфера и амбијент модерног појединца и модерног друштва. Утврђује се и да се аполוגија и дивинизација промене као вредности по себи лако разбија о хриди животне и историјске збиље. У „каталогу либерализма“ право на слободу појединца је, *in regim patiga*, темељно начело. Према аутору, брак није капитулација, већ афирмација људске слободе, брак није осенчење, већ богаћење, осмишљавање, тј. врхућење смисла слободе појединца. У хришћанској визири, највећа мудрост у браку јесте радосно прихватање/давање слободе вољеној особи. У вишем нивоу хришћанске визири, једини смисао слободе јесте љубав. Аутор каже да Аристотелова хвала правде, као жиже свих врлина, пре пристаје слободи. Слобода супсумира правду (коегзистенцијом слобода у Библијском и Кантовском смислу), али је и надилази капацитетом појма, јер говори о субјекту и начину остварења слободе. Слобода која није утемељена у правди води социјал-дарвинизму, али и правда која запостави слободу тужно завршава у социјалном инжењерингу. Примећује се и тужно инволутивна семантичка дијалектика. Појмови Љубав, слобода, толеранција... имали су хришћански смисао, а сада је њихово значење иновирано либералном семантиком. Довољно је спојити Љубав и Слободу, па да синтагма „слободна љубав“ има значење које није само нехришћанско, већ је „успели плеоназам“. Постоји ли љубав која није слободна, већ неискрена, императивна, настала декретом, заповешћу...? Љубав супсумира слободу. Право на слободу није право грабежљивог сопства, већ одговорна слобода, племенита слобода даружљивог сопства. Ипак, небенигна дијалектика је неумољива: афирмација слободе/индивидуализма, сенчењем породичне солидарности, намеће механизам државне интервенције. Занимљив је круг пароксизма: афирмација слободе афирмише државну интервенцију. Време привида слободе, време добровољног, срећног ропства. Идеја слободе није у опозицији начелу брачног и сваколиког заједништва. У либералној интерпретацији, слобода „нужно“ кореспондира са индивидуализмом. Модерно или постмодерно време велича „суверенитет појединачног сопства“, док се са другачијег аргументацијског топоса деградација света објашњава ирелигиозним антропоцентризмом. Хипертрофија Ја и милитантни индивидуализам јесу велика сметња за стабилност брака. Потрошачко друштво и дух профита форсирају краткорочне аранжмане и експресно задовољење потребе. Следствено томе, односи између људи постају иперсонални, ефемерни,

утилитарни, рационални. „Либерална трилогија“ бива употпуњена још једним правом: правом на срећу. Упркос контрапункту двеју аксиологија, чежња за срећом је подсвесно памћење предпадног стања човека и његове првотне лепоте. Срећа је највиши циљ: сингуларни израз плуралних тежњи индивидуе. Срећа је апсолутни суперлатив. Усрећена егзистенција је, старогрчки, еудајмонија (eudaimonia) – блаженство. Сadržај среће разликује се мање по социолошком/културолошком моделу, а више по персоналној архитектури. Нема колективног појма среће и дефинисање среће у конкретној егзистенцији (индивидуе, породице, друштва...) је афирмација њене плаузабилности и солипсизма. Евидентира се питање односа среће (циља) и врлине (средства?) у мислима Канта, Платона, Спинозе... Какве су (психолошке, социјалне, правне) последице „идеје среће“ у брачном и у породичном амбијенту? Независно од „концепцијске архитектуре“ појма среће, атемпорално сведочанство јесте да постоји елеганан несклад између намере и постигнућа, између хтења и „власништва“ среће. О томе се сведочи мислима Фрома, Чомског, М. Фукоа, Орвела... У актуелној интерпретацији, право на срећу за старт има слободу/индивидуалност/егоизам, а за финиш последицу брака као провизоријума. Запажа се следећа инверзија: у сфери приватности дијалектика остварења циља/среће је императивна, безусловна, неекскулпирајућа макар у смислу извињења, и са „алтернативом“: сад или одмах. Насупрот томе, у социјалној сфери дијалектика остварења потреба/претпоставки за срећу је условљена различитим изговорима, плаузабилна, стално оправдавајућа, необавезујућа, са јачањем фактора заборавности обећања... Развод брака није срећа: брак и породица јесу неисцрпни источник љубави, пожртвовања и сигурности. Аутор каже да претходни аспект анализе има *in reipsum natura* доминантну духовну, аксиолошку, надрационалну, религиозну, поетску, литерарну, нематематички императивно егзактну супстанцу. Схватајући Грађанско право као правну математику, грађанско-правни хоризонт осветлиће на специфичан начин ову тему и унеће више интер-субјективне проверљивости, егзактности/аксиоматичности као последице резона „правне математике.“ Атрибуција брака као специфичног уговора дозвољава покушај да се основ за развод световног брака објасни облигационо-правном, односно наследно-правном лексиком. У оквиру лексике Облигационог права могући основ развода брака тражи се у установи споразумног раскида и раскида уговора због неиспуњења уговорних обавеза (питање форме споразумног раскида, дефинисања брака као теретног уговора, кривице дужника...), у установи промењених околности - *rebus sic stantibus* (након компаративних сличности, евидентирају се разлике: немогућност ревизије/раскида ако су се околности могле да предвиде, избегну или савладају; доцња као дисквалификаторни статус, понуда другог уговорника да се ревидира уговор - са овим елементом установе *rebus sic stantibus*, у извесном смислу, посебно са аспекта жеље да се одржи уговор/брак, кореспондира установа мирења у Брачном праву, обавеза да се обавести друга страна о намери ревизије/раскида; начелна дозвољеност одрицања *ex ante*.. су потпуно ирелевантне у брачном законодавству), у поређењу са уговором у корист трећег лица (са наглашеном правном метафором, брак се може разумети и као уговор у корист трећег - на ползу (и) детета, ово стога што је прокреативни елемент помињан као циљ брака) или са уговором са самим собом (брачна дволичностна једнобитност може да асоцира на уговор са самим собом. Лексиком грчке митологије казано, уговор са другом половином Себе), каузе... Осим анализе основа за развод световног брака у контексту института Облигационог права, неки елементи „легитимности“ развода брака траже се и у установама Наследног права, а подобним/корисним се чини првенствено аналогија са раскидом уговора о доживотном издржавању због поремећених односа. Са породично-правног аспекта

развод брака се анализира кроз неколико димензија и чињеница: позитивноправни изгон љубави из брачне лексике (Према проф. С. Троицком, ако је љубав жртва, онда је корелативан појам љубави - право. Да би се учинила жртва свог права, право казује шта је наше); правно оригинални став о неважности узрока, тј. кривице брачника (апсолутна незаинтересованост закона за морално-правни аспект, за кривицу, дозвољава прикладну и тачну употребу следеће хиперболе: у једном правном односу/правном поступку, исту правну позицију/исти степен заштите од законописца има и субјект који је епифанија врлине и онај који је аутентични репрезент греха. Занимљиво је у систему права наићи на овакво изједначење врлине и греха); концепт развода по ранијем ЗБПО, актуелном ПЗ и будућем закону – Српском Грађанском законнику. На крају аутор поставља питања: да ли је, као идеја, не као чињеница, развод срећа? Да ли детронизовање брака и породице разводом, тронизује Човека? Само велике идеје су неостварљиве и чекају есхатолошки моменат. Идеја развода је врло лако остварљива. Развод у модерном маниру форсираног оптимизма поништава Смисао. *Какво је то људско право које масовно растужује?*

2. Слободан И. Панов, Основ за развод духовног брака, Анали Правног факултета у Београду, бр. 2/2012, стр. 162-184, М24-4 бода.

Подсећамо да аутор први пут у нашој новијој литератури, кроз два рада у нашем најбоље рангираном правном часопису, детаљније анализира основ за развод брака у световном и духовном праву. Поводом лаицизирања брака у другој половини прошлог столећа, аутору се чини подобним подсећање на став Троицког о разлици између колегије и установе. Колегију обликује воља њених чланова, док је за установу меродавна воља њеног Оснивача. У слободној црквеноправној метафори, брак је, у својој почетној, површној, изложбеној верзији, колегија, док је у својој вишој, суштаственој, циљној верзији/суштини – установа. Брак у себи сједињује и правни и морални елемент. Право је, у старом српском преводу *Властарева Синтагме*, “хитростъ доброму и равному”. Док се право регулише идејом једнаког, морал се инспирише идејом жртве, љубави, интересом другог. Морална норма има само императивни елемент, док правна норма има императивно-атрибутивни карактер. Уз бројне примере и илустрације, аутор констатује да разлика концепта развода брака потиче од опозитног/антиномичног концепта брака: брака заједнице живота или Свете Тајне; брака равноправности или љубави; заборава и неважности кривице или сталног моралног усавршавања; хедоније или смисла искушења; експресног чулног задовољења или неакратије: снажне и сталне кондиције за врлину, за љубав као радосне и целомудрене жртве; провизоријума или есхатологије, мерила човека или мерила Бога. У духовно-правном хоризонту, идеја развода посматра се са три аспекта: епектазе, љубави и есхатологије. Према чл. 69 *Брачних правила Српске Православне Цркве*, оба брачна друга обавезна су подједнако на међусобну љубав, верност и помоћ; на међусобно праштање и заједничко подношење свих тегоба насталих у браку... Емотивна/психолошка, духовна и морална архитектура световног/лаичког брака сведочи о одсуству идеал-типског супстрата, о нееволативној, статичкој концепцији/стању постигнутом већ у тренутку (техницистички дефинисаном) „склапања“ брака, без иманентне дијалектике прегнућа, без пута духовно/моралног раста и уздицања, без тежње ка откривању и освајању врлине и борбе за Лепоту Апсолута и Смисла. Насупрот овом јесте концепт духовног брака. Концепт чији је темељ и врх Светотајност, коме је иманентно прегнуће ка разумевању и освајању врлине, незадовољност тренутним, постигнутим, људским, већ тежња ка Божанском мерилу и Божјем суду. Концепт који се не утапа у демократску униформност, већ тежи моралној аристократији, аристократији доступној не свима, већ свакоме (Н. Берђајев).

Православна лексика ове одлике духовног брака може формулом да се искаже тако да је Црквени брак (и) брак епектазе. Епектаза је напредовање у врлини, јер хришћанин никад не треба да се одриче онога што је добио, него треба да продужи оно што је започео. Епектаза (пружање, пењање) је учење по коме душа, Богом привучена, јесте у непрестаном кретању навише ка вишим степенима пуноће благодати. То пењање јесте одушевљење Богом које божански ерос упечаћује као динамички елеменат у човеково биће. Љубав је смисао брака. „Брак је света тајна љубави“ (св. Јован Златоусти). Љубав је почетак, мотив, савезник и врхунац епектазе. Љубав је подвижничко очишћење и радосни пристанак на жртву/страдање. Брак је чин вере, наде и љубави, закорачење ка небоземном ризику и драми, добијање Смисла за себе кроз другог („ја сам онај који јесам тобом“), даривање другом брачнику и своје прошлости и своје будућности: спасење брачника је могуће једино заједно. Суштина брака је и есхатологија: нови поредак егзистенције, стање крајњег преображења, с оне стране историје, стање које је предмет молитве и хришћанске наде. Световни/лаички брак не садржи вечност као свој темељ. Особина брака регулисаног законима државе јесте (скривен или изричит) провизоријум. Само одсуство, у законској дефиницији брака, елемента вечности/доживотности заједнице жене и мушкарца указује, у форми негативне дефиниције, на провизоријум. Аргумент за ефемерност/пролазност световног брака јесте и његово дефинисање у еквидистанци између категорије вечитости и пролазног, у форми *ad hoc* односа. Терминолошка ознака оваквог „међустања“ јесте начело трајности брака. Коначно, трећи аргумент за провизоријум световног брака јесте и чињеница фреквентности развода. Православна Црква одобрила је по "икономији", тј. по снисходљивости божанској према људским слабостима, развод брака. Развод брака, који је епифеномен брачног провизоријума, јесте тријумф приватне воље и израз „тријумфа слободе избора брачних субјеката“. Подсећамо да слобода омогућава избор Добра и избор зла. По конзистентности, снази и лепоти архитектуре световног и духовног брака, у његовој естетици и супстанцијалној каквоћи, констатујемо следеће разлике – могућности избора:

- сиромашење или богаћење димензија: субјекта (персона/индивидуа или личност); времена (форсирање дивинизирања садашњости или вечност); вредности (морална равнодушност, пристанак на безбројне репризе „цивилизацијских превара“ или ужеженост врлином);
- детронизовање брака или тронизовање Богочовека;
- романтизовање камења или Лепота;
- ирелигијски антропоцентризам или Богољубље;
- срећни робови или Смислена слобода;
- неподношљива лакоћа капитулације или стално прегнуће у радосном песимизму Андрића;
- бесмислене репризе пораза/развода или свакодневни празник брака;
- привид/предубеђења или истина;
- избор критеријума истине: реклама или Живот;
- немодерност морала или вечитост врлине;
- слабост пред искушењем или укрепљење у врлини;
- униније пред невољом или снага за радосни подвиг;
- усамљеништво или породица као неисцрпни источник љубави, пожртвовања и сигурности;
- зиданица на песку (Никола Милошевић), ефемерна чулност или Љубав као срећна есхатологија;
- световни брак као химна или шлагер (по лакоћи нота и мисли) тренутку или духовни брак - слава вечности

3. Слободан И. Панов, *Гендерско васпитање/родна сензитивност: редефиниција демократије и ет(н)ички идентитет*, Српска политичка мисао, број 1/2013, Издавач: Институт за политичке студије/ Institute for Political Studies, Београд, стр. 29-56, M24-4 бода.

Одвојено посматрано, тема модела односа полова и тема васпитања, јесу, квантумом и важношћу, врло присутна у породично-правној књижевности. Анализа њихове интерференције заслужује да рад добије благи атрибут премијерности анализе. Аутор ову временски и садржајно сталну зависност, тј. коегзистенцију феномена анализује кроз законски актуелне обрасце равноправности полова и кроз атемпоралне моралне и духовне вредности. Начин одговора на питање о односу ова два правна и егзистенцијална феномена не само да дизајнира, већ одређује суштину индивидуалног и социјалног живота, брачног и породичног живота, добру бесконачност ет(н)ичког идентитета и резистентност према бесмисленим модерним редефиницијама демократије. Иако термин „пол“ (у модерном преводу и *достигнућу* – „род“), у општем и уобичајеном значењу, подразумева петрифицирану дистанцираност, несавладиву, упркос снази волунтаризма, дистанцу, у контексту ове теме реч „пол“ подразумева почетну одвојеност, која, снагом (финог/срећног) атавизма, снагом биолошких, природних закона који не наређују него констатују, слободном вољом и жељом за симфонијом, генерално, у финалу увек успешно победи почетну дистанцираност. Рђави принципи у једној сфери јесу етиологија рђавости целог друштва. Пол није реч која описује фатумску сепарацију (као у географији или класној социологији), већ стартну позицију сусрета. Још прецизније: неизбежност и лепоту сусрета. (Не)избежног и врло уобичајеног, можда и немодерног и ван стандарда „неоавангарде“ – сусрета женског и мушког пола. Пол је редукција могућности, тужна неперфектуираност. Још тужнији је форсирани тренд конкуренције или, можда тачније, рат полова. У сваком рату страда и лепота и истина. Где је рат и жеља за доминацијом и монополом, тамо нема љубави. У рату полова једна гордост и егоизам циклично се смењују. Тим пре, што је човек есхатолошки бесполан. И у нашем социјалном и личносном фолклору, историјски важан детаљ различитих (вредносних и политичких) склоности (и најрођенијих), може се пре објаснити детерминантом самоваспитања, обликовањем процесом самоваспитања, него последицом процеса васпитања/васпитавања. Констатује се и данас форсирана констатација о два модела васпитања: патријархалног и модерног. Констатује се да би било врло занимљиво истраживање како на породичну структуру, породичну формацију, породичну стратификацију и породични/брачни/индивидуални сензибилитет делују ова два опозитна модела? Овом приликом само кандидујемо тезу да ли патријархалност или модерна, авангардна (постоји и занимљив термин „неоавангарда“) мисао афирмише лепоту, племениту чврстину, хомогеност, духовно узрастање, смислену транзицију индивидуе у личност, осећај сигурности и вере у спасоносну тачку ослонаца у време бесмислених модерних конкуренција и транзиција? Ако је васпитање процес и чин учења врлине, спознаје или самоспознаје племенитости, овладавање духовним и моралним, овладавање лепим, ако је васпитање процес или чин интериоризовања, личносног узрастања Духа, да ли је за све то адекватнија патријархална или модерна атмосфера и амбијент? Шта показују конкретни резултати, какав је животни епилог ова два концепта? Да ли је боља конструкција доброг или деконструкција успешног?

Пише се о дилеми данашњих (да ли и свагдашњих?) родитеља како да васпитају дете? Тако да афирмишу код детета атемпоралне, моралне, вредности храбре љубави према врлини или да афирмишу ефемерне, профане, рекламиране вредности моралне суспензије, тачније равнодушја према племенитости? Констатују се неке историјске и

модерне специфичности у грађењу "3 E" идентитета: емотивног, етичког и етничког (у сличној законској стилизацији) у контексту мишљења бројних интелектуалаца. Посебна пажња је дата анализи актуелног питања тзв. родне сензитивности језика. Ако се иде овим путем инспирисаног и дизајнираног идејом родно сензибилисаног језика и „модерног препева“ занимања, звања и титула, онда би, „доследност и дисциплинована племенитост“ налагала реализацију те идеје и у другим сферама језика и друштва. Поводом тренда нужног квантума гендера у политици, скупштини..., запажа се да ова норма на врло занимљив начин врши ревизију појма демократије. Демократија постаје условно поштовање воље народа, октроисана, форматирана воља народа. Да ли ова норма о обавезном квантуму једне особине (гендерске), значи да, у ентузијазму диктиране равноправности, можемо да очекујемо да нужност у демократији, да условљавање воље народа буде и чињеницом да буду представљене и друге особине (тј. власници тих диферентних особина) које озбиљно дизајнирају егзистенцију индивидуе и социјетаса. Постављено је питање: да ли је реч о жељи за равноправношћу или је реч о модерној (насупротив трајним, есхатолошким вредностима, модерне идеје су, у самој својој природи, преклузивне) идеји која жели „равноправност“? Да ли је племенитија борба за равноправност полова или за равноправност људи? Има ли равноправности полова без равноправности људи? Да ли је родно сензитиван језик важнији од родно сензитивне егзистенције? Да ли је та октроисана равноправност врхунац племенитости или користољубива поза племенитости (и у Ничеовском смислу и у модерним презентацијама)? Да ли је од равноправности важнија љубав? Следи (и) рабинска аргументација.

4. Слободан Панов, *Социолошка димензија Породичног права, Социолошки преглед*, год. XLVI (2012), бр. 3-4 (Посебно издање), стр. 886–907, М24-4 бода.

Аутор анализира социолошку димензију Породичног права са неколико аспеката. Најпре се констатује да је противречност онтолошка особина истине, а не њена опозиција, а потом се противречност посматра као узрок и сфера сусрета социологије и права. На почетку овог текста аутор каже да је оксиморон духовита, интригантна фигура/стилизиција мисли, више могућност духа, него могућност збиље, док је противречност и могућност духа и могућност збиље. Наравно, уз задржану провокативност мисаоне композиције. Противречност/контрадикција је врло плодносног принцип. Разлог томе је двојак: са аспекта сазнања истине, свака контрадикција услед „варничења мисли“ боље осветљава/објашњава анализовано поље и са аспекта педагогије, корисна је занимљивост, лака памтљивост (бар у покушају) принципа који су уобличени у духу (интелектуално провокативне) контрадикторности. Ова плодотворна дијалектика противречности илуструје се бројним примерима мисли и чињеница (Ибзена, Ничеа, Дучића, Андрића, Св. Саве, Чехова, Екмечића...). Противречност има и своју врло значајну социолошку варијанту: у оригиналној синтагми, реч је о профитабилним алтруистима, злим хуманистима, репризи или реплици морософоа. Противречност је (једна од) етиологија сусрета права и социологије на следећи начин: Право је феномен или исказ о савршености и несавршености. Право је и феномен у креацији човека и феномен ван креације човека. Најпре, право је и радосни израз хтења за савршенством човека и друштва и (али) истовремено и печална констатација те несавршености. Право јесте неаутономна наредба/храбрење врлине. Право је израз несавршенства човека и друштва, тужна констатација моралне, духовне, свеукупне(?) инсуфицијенције човека и друштва/државе. Та инсуфицијентност права је интензивно двојака: у форми

свакодневне/свакотренутне констатације реалије-болести, несавршености и у форми неефикасности лека, тј. средства лечења. Наиме, право је снажан сведок несавршенства човека јер говори о одсуству, слабости или некондицији „племенитих конститутивних фактора“ човека и друштва. Конкретније: да су људи поштени не би било потребе за Кривичним правом; да су људи верни датој речи не би било потребе да се та реч констатује уговором и не би било Уговорног/Облигационог права; да су људи бесмртни не би било потребе за Наследним правом; да су људи мирољубиви не би било потребе за Међународним јавним правом, да су људи мудри не би било потребе за Породичним правом... Да би врлина сијала радосном/истинитом моралном светлошћу, да би њен плам имао потребно трајање и ползу, да би плам врлине био неугасив у време олуја, социјалних и индивидуалних, у време кад је плам најпотребнији – врлина мора да буде аутентична потреба и израз слободе човека. Врлина не настаје наредбом индивидуи. За личност, наредба врлине није потребна. Следствено томе, право није најбољи архитекта вредности, право није добар градитељ врлине. Овај „сазнајни детаљ“ о иманентној недостатности права релевантан је, и у генералној и конкретној димензији, и за социологију. Дакле, начин на који право или правна култура решава (суштаствено експлозивни) сукоб елемента савршености и несавршености, утиче и на свеукупност, на репертоар социолошке збиље. Нужност интердисциплинарног посматрања феномена Породичног права (са етичког, психолошког, педагошког, економског, медицинског, филмског... аспекта), имплицира и нужност социолошке димензије. Социолошка димензија Породичног права илуструје се примерима утицаја социјалног контекста на биофилију, трагичност демографске фактографије, на стопу диворцијалитета, на *умањење родитељског ентузијазма* и експлозивни и субверзивни раст васпитне запуштености, на насиље у друштву и у породици и на друге облике личне, породичне и друштвене-цивилизацијске патологије. Друштво које не слави врлину, друштво који чини макар на трен паузу у тој слави врлине, друштво које невредности представља као вредности, такво друштво поништава суштину породице. Породица је најсензитивнија, најсуптилнија, најегзистенцијалнија мера оданости врлини једног друштва. Свака мимикрија, сваки привид, свако позерство до пароксизма се очитује у породичној збиљи. На крају се изражава нада. Изражавамо, надајмо се, неоправдану, неосновану бојазан да ће доћи до „демократизације“ патологије: да од инцидента, патологија постане редовно стање ствари.

5. Слободан Панов, Хармонизација Породичног права Србије са правом ЕУ: политички разлози, друштвене и правне последице, Социолошки преглед, обим текста 24 страница, М24-4 бода.

На почетку текста је став аутора да историјска и аисторијска/неефемерна константа српског духовног круга јесте сусрет различитих духовних хоризоната. Модерним језиком казано, мултикултуралност је искуство и богатство српске духовне вертикале. Полазећи од тога да је прошлост искра и круг могућности футура, онда је, по аутору, смислено/корисно подсећање на мит о Хармонији. Неспорна је тежња за складом, за хармонизацијом. Скица анализе овог врлог подухвата најпре евидентира да је реч о несвршеном глаголу трајања. Правна аналогија са трајним облигацијама, чије испуњење се простире у времену подразумева могућност *rebus sic stantibus*, могућност неједнаког ентузијазма „уговорних страна“, па и могућност преварних аката и неочекиваних финала. Хармонизација у свом појму садржи полисемичност: могућност да једна од страна жељене једначине буде узор-модел, да само једна страна јесте узор/модел, да постоје реципрочни узор, или да сусрет две правне мисли/концепта у синергији роди неједначину-нови квалитет. Као да је неспорно да доминира схватање

хармонизације као врло условљеног уговора по приступу. Наш став је да је оправдан разлог хармонизације да се поправи лоше, а добро постане боље. Иако модерне идеје, идеје власника времена имају финале различито од рекламиране племенитости и успешности (транзиција није увећала степен производње, а јесте степен задужености, незапосленост, егзистенцијалну несигурност, незаштиту света рада, неправду...; глобализам није подстакао различитост, већ небирану униформност; хуманитарне интервенције нису увећале радост...), *верујемо* да је хармонизација изузетак. Породично право, због духовне специфичности, је посебна тема хармонизације. Породично право јесте предмет о правним последицама љубави. Неспорна је различитост логике/духа Породичног и, рецимо, Трговинског права: онтологија профита и љубави није баш хармонизована, најблаже казано. Постоје бројни основи о посебности Породичног права која умањују степен погодности за хармонизацију. Тачно и давно је речено да Породично право, више од других правних грана, има печат националне индивидуалности и условљено је менталитетом и културом једног народа. Реч је последња одбрана идентитета, Као што је морал нежна а најснажнија, последња а једина одбрана од зла, тако је и култура нужен и довољан услов слободе. Одрас ове духовне визуре видимо и у чл. 70 ПЗ Србије који одређује начин васпитања детета. У васпитном процесу, однос између родитеља и детета јесте однос љубави и узајамног поштовања, са усмеравањем детета да усвоји и поштује емоционалне, етичке и националне вредности и идентитет своје породице и друштва. Вредности емоционалног, етичког и националног идентитета породице и друштва“ јесу синтетичка формула и за вредности из Конвенције о правима детета. Процес европеизације Породичног права одвија се стварањем заједничких стандарда о људским правима, посебно европском Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода (право на образовање детета у чл. 2; право на правично суђење у разумном року у чл. 6; право на слободу и сигурност у чл. 5; право на поштовање приватног и породичног живота у чл. 8; право на закључење брака и оснивање породице у чл. 12; забрану дискриминације у чл. 14...). Аутор разликује хармонизацију самог Породичног права (потреба хармонизовања са Уставом Србије, хармонизовање термина, хармонизовање самог ПЗ...) и хармонизацију Породичног права са правом ЕУ. Аутор говори о корисној хармонизацији (*exempli causa* – евидентира се потреба кориговања нашег права са нормама из ЕУ у регулисању правног статуса прелјубе; измена дефинисања очинства код медицински потпомогнутог зачећа), али и о праву ЕУ као непрецизном узору (на пример, неуједначеност у регулисању крвног сродства као брачне сметње, неуједначеност форми брака, различита правна решења права ЕУ и на тему имовинског режима у браку, дозвољености телесног кажњавања...) и као непотребном узору (без анализе етиологије -правних или других „чимбеника“, постоје (неки) породичноправни институти чије стање не може да буде инспиративно: доминација нецензурисане дефиниције брака: стопа диворцијалитета...). Аутор закључује да у музици, том , временски и просторно, универзалном језику света - језику свих и сваког, хармонија је склад различитих , наравно лепих и слободних, тонова.

6. Slobodan I. Panov, *Upbringing: Models and Dilemmas*, рад позитивно рецензиран као изворни научни рад и објављен у електронском издању *Iustinianus Primus Law Review* Правног факултета у Скопљу, No 6, volume IV, Spring 2013, str. 1-16, M18-2 бода.

Аутор анализира контрадикторну архитектуру појма васпитања. Са временског аспекта, васпитање јесте појам који изражава и важност тренутка (по Борхесу живот је саздан од тренутака) и важност есхатолошког (Апостол Павле вели да победа над

привлачношћу греха тренутка јесте услов спаса, јер будућност одређује нашу прошлост. Васпитање је као литургија (писање у камену), која се чита пре и данас и увек). Васпитање, у својој палети контрадикторности, јесте конзервација врлине/мишљење предака (реч мртвих није мртва реч) и није само мишљење предака. Васпитање није процес загарантованог финала, апсолутне транзиције вредности и, услед пасивности „објекта“, лаки процес умног и душевног дизајнирања васпитаника (пример Ничеа). Васпитање је и хонорисање торжественост привилегијом, али је, понекад, посао васпитача и „витално индукван“ (као и Сократ Алкибијаду, као Платон Дионисију Млађем, тако и учитељ Сенека досади ученику Нерону). Наводе се и иманентне контрадикције васпитања (чин и процес; тренутак и вечност, традиција и лична слобода, васпитање и самоваспитање: у тумачењу типа и висине „архитектуре аксиологије, карактера и социјалног бића“, понекад а и чешће, значајније је самоваспитање од васпитања. У конкретној социјалној, породичној и индивидуалној збиљи, само самоваспитање може да објасни очевидне разлике/супротности у финалној архитектури две личности/две индивидуе/две персоне по Пиранделу које су одрасле у истој социо-породичној констелацији и идентично васпитавање речима и делима. Тај, у српском социјалном и личносном фолклору, историјски важан детаљ различитих, вредносних и политичких, склоности најрођенијих (рођене браће/сестара) може се пре објаснити обликовањем процесом самоваспитања, него последицом васпитавања. Занимљив је однос васпитања и самоваспитања. Са аспекта закона – постоји само термин васпитања, јер самоваспитање није законска тема, осим ако су последице самоваспитања рђаве па захтевају каштиковање. У животном смислу, самоваспитање јесте ефектнији процес, јер су последице самоваспитања временски и суштински „стабилније“. Са временског аспекта анализе, занимљиво је да је, у законском смислу, васпитање преклудирано пунолетством или еманципацијом. Самоваспитање не почиње пунолетством, али постаје транспарентније од тог доба и трајање самоваспитања је дефинисано (само)вољом, а не законском нормом. Након констатације о елементима духа времена (За модерни свет чини се прикладним метафора да је то свет Pionbi, свет симулираних идеала, аутодеструктивне себичности и заводљивости и апотеозе површности), аутор представља разлику између два модела васпитања: духовног и световног. Анализа норми о васпитању БП СПЦ показује да рађање деце није довољно. Материјални, математички успех је недовољан. Не постоји опседнутост бројем (Бог није са силнима и бројнима, већ са праведнима), већ је нужно досегнути до духовног обзорја, до васпоставе боголикости - нужно је васпитати, постићи духовни темељни и врхунски принцип личности, достићи не материјалну трулежност, већ литургијску трајност. Није циљ напунити Земљу особама, индивидуама, већ човеком/људима као савезницима врлина. БП СПЦ (чл. 74) вели да се породични однос између родитеља и деце уређује, по правилу, прописима грађанског породичног права, који важе и за Цркву. Оваква одредба говори о симфонији државне и духовне власти у врло важној правној и егзистенцијалној области. Занимљива је скица дилеме о односу ове две власти данас. Писац БП СПЦ знао је садржину грађанске породично-правне норме садржане у СГЗ. Занимљиво је хипотетички испитати, мада се одговор чини скоро аподиктичним, да ли би и данас писац БП СПЦ сматрао пожељним да примени исту супсидијарну правну технику? Да ли би данас БП СПЦ сматрала симфоничним упућивање на световни правни акт о васпитању? Занимљив је и овај аспект примене БП СПЦ данас: у време доношења, 1933. године, писац БП СПЦ је упућивао на регуле о васпитању које су му биле познате, док се супсидијерна примена БП СПЦ данас чини разложно суспектном, не само због несимфоничности аксиологије васпитања у световном и у духовном правном систему, већ и стога што би се норма БП СПЦ о упућивању на световно/грађанско

право односила на потпуно непознат такав правни акт (можда и правни акт неочекиване садржине) и законодавство (бес)мислене динамике измена. Из каталога духовних вредности издвајају се две вредности: опроштај и личност. Анализира се и норма ПЗ о васпитавању. На крају се акцентују и два контрадикторна става: о релацији универзалног и националног и о мери правног капацитета детета (од смислене аутодетерминације до бесмисленог педоцентризма). На крају рада је закључак аутора да је ово време пароксизма цивилизације. У форми персифлаже, као панацеја-лек за све, нуди се модел који нас је разболео. Нужна је вера (Симона Веј каже: *Ако је човек препуштен себи у додиру са злом, тада се човеково ништавило може искуствено проверити*).

7. Слободан И. Панов, Теоретические и практические аспекты гендерного экстремизма, Сборник статей Международной научной конференции Социально-правовые, гендерные и политические аспекты противодействия экстремистской деятельности, Кемерово, Россия, 2011, стр. 250-257, М14-4 бода.

Реч је почетак света. Ипак, пре речи је дух, значење и намера (Логос је смисао који Бог даје творевини ради пуноће егзистенције. Рођење деце не долази само од брака, већ од речи, каже С. Троицки). У којим духовним координатама је рођена и шта значи реч екстремизам? Шта је стварна сврха рекламе ове речи? Да ли ова реч доприноси конкретној племенитости ове цивилизације? Екстремизам је полифон/ полисемичан. Exempli causa, екстремизам је *математичка чињеница* (са социолошки, политички и правно прихватљивом математичком поделом естрема на локалне и глобалне); *медицински/анатомски* конститутивна чињеница/елемент човека; *биолошка константа*, необична али неизбрисива чињеница света (Екстремофил је организам коме је за живот нужен „екстреман“ амбијент. Дефиниција „екстремног“ је антропоцентрична: за сам организам његова средина је потпуно нормална. Deus et Naturae су одредили/дозволили да ова жива бића аутономно „дефинишу“ нормалност. Занимљиво је да ова инцидентна биолошка чињеница у „духовној координати“ са појмовима либералног, аутономије, демократије, људских права... Констатације биолога о екстремофилима (глобална присутност, живљење у врло специфичним условима, јединство особина) важе, mutatis mutandis, и за правно-социолошку анализу екстремизма); спортско-животно задовољство; па и елемент личне и друштвене аксиологије. У филозофском смислу, екстремизам је различит од Аристотеловог захтева за правом мером ствари, а у религиозном смислу је супротан православној саборности (У Православној Цркви је очуван смисао појма саборности као пуноће у заједници са Христом ("...пуноћа Онога који све испуњава у свему." - Еф 1,23) и у таквој саборности нема ничег правног, спољњег, принудног, елемента државне власти), а у модерној западној терминологији екстремизам је негативна етикета. Аутор описује (не)духовни, (не)морални контекст „производње“ речи. У праву, као и у животу, начин настанка неке установе (на пример, консенсуалност уговора, брака...) одређује и њену судбину: трајање и престанак. Скицира се (не)духовни, (не)морални амбијент настанка модерних речи. Неспорно је да је новогovor „пена глобалног таласа“. Речи не служе народу, народ више није аутор речи, већ „глобални пројектанти хуманизма“. Након скице теоријског аспекта, наводе се примери гендерског екстремизма: - док је у ПЗС насиље у породици дефинисано полно неутрално, у статистици (не)владиног сектора жене су доминантно/скоро једине жртве. Један некадашњи и садашњи министар у Србији обавештава да је свака друга жена жртва психичког, а свака трећа жртва физичког насиља у породици. Ако је податак тачан, тачно је и питање: шта је конкретно насиље; откуда толико мушких криминалаца и каква је то онтологија

мушкараца; ако је патријархалност узрок греха – откуд најгори облици масовних насиља у земљама који су етаблирани лидери модернизма; зашто хумана, социјално одговорна власт не заштити жртве..? Каква је цивилизација у којој је толико делинквената/криминалаца? Хоће ли бити више сигурних од обичних, несигурних кућа? - укидање принципа животне спонтаности, логике и потреба и агресиван продор контроле, језичке коректности, са карикатуралним финалом императивних превода... Да ли свака реч/појам (на пример, слобода, правда, љубав, истина), аналогно демократској комесарској директиви о императивном преводу назива професија а сходно „логици“ лингво-гендерског екстремизма, треба да има и мушку варијанту;- директива о математичкој „равноправности“. Укидајући основни принцип демократије, директива/закон наређује одређени проценат жена у Парламенту. Логично је питање зашто се недемократско дизајнирање и апсолутна репрезентативност Парламента не прошири и на задати број власника других диферентности? Поводом анализе последица гендерског екстремизма помиње се да је истина разум срца. Ничеов „процедурални гамбит“ каже да је истинољубивост нужен, али не и довољан услов истине, а помиње се и *aletheia*-чистина као услови истине. А. Жид пише да је и пут у пакао поплочан добрим намерама. Шта тек бива кад су те намере сумњиве, кад се потврди мисао Ничеа да моралност може бити користољубива поза, маска племенитости? Наводе се бројни примери лицемерја, фарисејства, злочина селективне правде. Сенека вели да је највеће блаженство живот за друге (*alteri vivas oportet, si vis tibi vivere*). Модерно време (пост-постмодернизам) промовише уместо породичне благодатне слоге - сепаратизам, уместо љубави - сумњу, уместо блажене хармоније - напетост. Свеопшта несигурност је уводни такт баладе диктатуре и инжењеринга пристанка на добровољно ропство. Највећа мудрост у браку је давање слободе вољеној особи. Зато уместо разних фарисејских „равноправности“, уместо рата полова, предлаже се љубав, слободна од свих закона и узвишенија од свих дужности, љубав као радосна жртва, уздизање самоумањењем, богаћење дељењем. У рату полова нема победника. У ропству нема среће, али среће нема ни у господарењу.

8. Слободан И. Панов, *Иллюзия гуманизма*, Сборник материалов V (XII) Международной научной конференции "Правовое образование - Гражданское общество - Справедливое государство", Кемерово, 28-29 апреля 2011 года, стр. 3-11, укупан обим Зборника 439 страница, МЗЗ-1 бод.

Хуманизам је полисемична категорија. У једном аспекту, хуманизам је идеја ослобођења од свих неправди Средњег века. У другом аспекту, хуманизам и идеја људских права јесу контроверзе које су ропство модерног човека учиниле скривеним, добровољним и песимистично безизлазним. Са другачије позиције анализе, модерност није синоним трајности, а посебно не Вечитости. И мир, и правда, и слобода, и златно доба, и мудрост државника, и победа врлине јесу у сингулару, историјски инциденти којима се ваља радовати. Идеја модерности има имплицитно субверзивно дејство, јер нужно садржи њено ограничено, пролазно временско важење и истинитост. Модерности је иманентна преклузија. Врлина је чедо слободе. Људска права морају да буду хармонизована са духовним вредностима. Наводе се ставови и из религиозне сфере о стању друштва и породице да постоји законодавна и медијска подршка потпуној распуштености, култу гомилања новца и насиљу, огроманији, тоталном контролисању личности...

Евидентирају се примери модерних неправди позера хуманизма:

- Селективна примена стандарда хуманости. Самопроглашени шампиони моралне савршености и лепоте, са различитим објашњењима која никад нису

принципијелна и са атрибуту опште норме, у финалу продукују занимљиву чињеницу да пре ангажовања хуманиста увек има мање жртава и несрећних.

- Језик неслободе. У неким цивилизацијама неретко се дешава да вредности, рецимо, „слободе“, иако нетражене, буду октроисане или дароване мачем. Речено је да је Врлина чедо слободе. Не чуди стога да октроисана «врлина» богати хаос, унесрећује тамнијим и тужнијим бојама у односу на пред-врло стање. Опозитно томе, аргументована правна вредност уноси морални ред и хармонију, омогућава раст слободе и духовно усрећује.

Како се борити против против карикатуре врлине, против цивилизације богате свачим осим добротом, против времена греха? Аутор предлаже, између осталог, и два корисна метода: *добрим васпитањем* (наводи се пример Пушкина који је своје почетне особине личности кориговао добрим васпитним методом) и *најбољим образовањем* (наводе се примери да је као услов за брак деце дворјана било потребно сведочанство о знању математике и геометрије, односно учењу грчког и латинског...).

9. Слободан Панов, *Верност versus прељуба – правни аспект*, Правни живот, бр. 10/2010, том II, стр. 149-166, М51-3 бода.

Богатство полисемичности и интригантност појмовног пара верности и прељубе исходвало је да се ова тема анализира са више аспеката: са правног аспекта, са мета-правног аспекта и дефинисањем прељубе и евиденцијом њених правних последица. Брак је почетак и врхунац културе. Тешко је сачинити мисаони (полу)лук, тангенту темеља и врха једне духовне чињенице, а теже је тачно описати његове градивне елементе. О тајновитом богатству „суштаства“ брака сведочи контрадикција схватања да је брак: осиромашење/условљавање слободе супружника или коегзистенција слобода или истинског богаћења слободе личности; дуалитет духовности брака и његових профаних/лукративних, економских, политичких, безбедносних, малограђанских и других практичних циљева; телеолошке безвремености/статичности брака и појавне дијалектике/динамике брачних односа; вечитости смисла брака и(ли) сталне динамике промене или остварења смисла/праксе брака; вредносног манихејства брака као боголике саборности или холивудског празника индивидуализма/егоизма; релације прокреације и брака; брака као Божије благодети или бројних реалних демантија божанских атрибута брака;- брака као сведочанства о природи човека: биолошкој, биолошкој или духовној или биолошкој и духовној или духовној... Сви ови богати мета-правни и правно-филозофски дискурси, имају одсјај/одраз и на тему верности и прељубе супружника. Као контрапункт транспарентној и офанзивно децибелној промоцији у медијској сфери и адекватног информисања у стручним публикацијама законских новума (брачни уговор, насиље у породици, право становања...), стоји ћутљива, скривена, *pianissimo*, нетранспарентна револуционарна измена суштине и темеља релације брачника. Ова ћутљива револуција, ово скривено/тајно револуционарисување брачне релације обезбеђено је тростуком, троврсном логистиком. У члану 68. ЗБПО Србије постоји јасна, транспарентна формулација: изричито је предвиђено да су брачни другови дужни једно другоме бити верни. ПЗ Србије, за разлику од бројних решења у упоредном праву, не предвиђа обавезу верности супружника. Позитивно Породично право Србије револуционарно чини дисконтинуитет према (и) српској правној традицији на тему верности брачника/брачних другова/супружника. И српски средњовековни правни извори, и Црквено право, и Карађорђево законик и Грађански законик за Кнежевину/Краљевину Србију и Основни закон о браку и Закон о браку и породичним односима Србије предвиђају обавезу верности брачних другова. Пише се и о другачијим ставовима : да

је непомињањем љубави „окончана еволуција једне квазиправне обавезе“; да је верност ипак присутна као интегрисани елемент у синтагми помагања и поштовања брачника... Аутор пита да ли писац ПЗ Србије има оригиналну формулу: да редукцијом језичког израза задржи исто богатство смисла/ значења/вредности. Примери из упоредног права демантују да су те обавезе синоними. У овом чланку аутор представља и истраживања јавног мњења о вредности верности евиденцијом резултата о истраживању јавног мњења, филмова, упечатљивих (и) социјалних догађаја... Исти методолошки еуфемизам и одраз/“одсјај“ истог вредносног концепта присутан је у још једној «законској епизоди»: ослобођење појма брака у ПЗ Србије једног страног, неадекватног, неприкладног, немодерног елемента: љубави. На крају текста аутор пита: да ли је прељуба пауза боголикости човека или хронични заборав божјег ауторства човека? Да ли је прељуба радост тела или занимљивог „духа“, победа чулности над Вишим, Апсолутним? Да ли је прељуба победа лоше пролазности над добром бесконачношћу, казано језиком Данила Киша? Да ли је прељуба јефтина продаја најскупљег – заштите Бога, јер је верност елемент Свете Тајне брака, по Н. Милашу? Да ли је прељуба феномен сфере „јесте“, збиља антрополошког песимизма, а верност феномен сфере „треба“, нада Успења и антрополошког оптимизма? Да ли је прељуба десцедентна путања човека- ка Понору, а верност асцедентна путања - ка Врху, ка прецима, ка Изворној Рајској Чистоти? Да ли је верност феномен добре прошлости, а прељуба феномен рђаве будућности човека и човечанства? Да ли то казује о загарантованом „напретку“ човека?

10. Слободан Панов, *Појам и правне последице прељубе*, Правни живот, бр. 10/2011, том II, стр. 5-27, М51-3 бода.

Овај рад је један од радова посвећен анализи теме верности и прељубе, теми која врло дуго није била предмет мишљења у породично-правној књижевности. Најпре се износи став да је појмовни пар верности и прељубе интиглантан, двоструко сазнајно контроверзан: и у (правно)теоријској равни и у појавним/практичним/егзистенцијалним сферама. Појам прељубе се утврђује различитим оптикама: схватањима верности на апсолутни начин, као „категорички императив“ (пар. 147. Предоснове Грађанског законика за Краљевину Југославију), јер није условљена верношћу другог супруга. Правни писци кажу да је компензација могућа у имовинскоправним, не и у личноправним односима - *compensatio delicti* не постоји. Према БП СПЦ прељуба постоји када се „свесно и хотимице изврши полни сношај са лицем које није његов брачни друг“. Дат је приказ бројних модалитета регулисања ове теме у БП СПЦ. Анализа стилизације прељубе у Брачним правилима Српске Православне Цркве говори да је појам прељубе утемељен на материјалној истини/чињеници (свесни, хотимични полни сношај); савезу могуће материјалне истине и моралног прекршаја (неоправдано напуштање/одсуство жене); разумној претпоставци (кохабитација са особом супротног пола ако околности случаја указују/дозвољавају претпоставку прељубе); савезу „чудне непосесивности“ мужа и сугестибилности/кооперативности супруге (када муж наводи своју жену на прељубу и пропагира њену компонентну сексуалног либерализма) и на правно необоривој претпоставци, не и фикцији (правни амбијент-бигамни брак који не само дозвољава, већ императивно тумачи да је конзумиран „чулни потенцијал новог правног амбијента“ и учињена прељуба). У страном литератури прељуба је „сексуална екскурзија ван брака“ (*extramarital sex*). Најпре, прељуба постоји када један супружник има полни однос са лицем (у сингулару или плуралу) са којим није у браку. У енглеској правној литератури, прељуба подразумева добровољни или споразумни сексуални однос. (Неспоран је енглески таленат за реч, стилизацију, формулацију. Одлика доброг законописца у

финалу доводи до јасног исказа у коме свака реч има своје оправдање. Конкретно, двојност, двокомпонентност субјективне релације, *inter partes* односа исказана је речима различитог значења, речима које обухватају/описују две различите могуће ситуације: 1. добровољност је нужна особина субјекта који је „актер“ прељубе. Без овог елемента психолошког/вољног субјективног стања није могућа прељуба, односно није могућа квалификација да је лице учинило прељубу. Она особа која је принуђена на сексуални однос не може да буде квалификована као учинилац (и женски „препев“) прељубе. Али, реч „добровољно“ дозвољава/налаже правно тумачење да, упркос непостојању добровољности другог/других субјеката сексуалног односа, лице које је имало ову компоненту у својој свести и вољи, може да се означи као лице које је учинило прељубу. Рецимо, лице које је силовало неку особу, осим кривичноправне квалификације и оптужења, биће третирано у породичноправном смислу као лице које је, добровољно, учинило прељубу; 2. другу могућу животно/правну ситуацију (алтернативно или кумулативно) означава/описује реч „споразумно“. Дакле, најчешће је прељуба утемељена на принципу „споразума“ два или више субјеката. Споразум је ситуација када постоји добровољност код свих учесника полног односа који се, и другим елементима, кандидује за квалификацију прељубе), сексуални однос између брачног лица и лица (без обзира да ли је у браку или не) супротног пола који није његов супружник (сексуални однос са особом истог пола не представља прељубу, иако то може бити чињеница на основу које може да настане *breakdown*). Квантум, а и (не)квалитет, сексуалног односа, фреквенција или успех „сексуалне екскурзије ван брака“ није релевантан. Према проф. Л. Марковићу, прељуба постоји и ако се врше „друге перверзне радње...“ Остале „ма колико неисправне радње“ нису прељуба. Платонска љубав није прељуба, сматра проф. Л. Марковић. Верност је апсолутна, безусловна, то је категорички императив. Нема екскулпирајућих околности прељубе. У случају прељубе једног брачника, други брачник не стиче право на „реторзију“ или узвраћање. Обојано конзумирана прељуба брачника има своје правне специфичности (рецимо, право на противтужбу) и своје животне специфичности (без противречја, иста чињеница форсира два супротна финала, две различите дијалектике: обострана прељуба увећава капацитет помирења, опроштаја, нагодбе али и снажи потенцијал дефинитивног „разлаза“ због споразума да није могућ споразум). Пристанак другог брачника екскулпира прељубника. Поставља се питање зашто сексуални однос са особом супротног пола јесте прељуба, а прељуба не постоји у случају сексуалне комуникације са особом истог пола? Емотивно диверзивно дејство прељубе је исто или још негативније у другој варијацији. Аутор сматра корисним методолошки образац који прецизношћу богати појам прељубе, тј. аналогију прељубе са кривичним делом силовања (чл. 178. КЗ Србије) и другим сличним кривичним делима, посебно са кривичним делом недозвољене полне радње (чл. 182. КЗ Србије). У скици, однос силовања и прељубе је амбивалентан: однос инверсије, дисонанце, контрапункта, с једне стране и *vice versa*. Наиме, инкомпатибилност анализираних института доказује чињеница да силовање, због принуде, искључује прељубу, која захтева добровољност прељубника (следи „женски препев“). Ово је аспект жртве силовања: код жртве нема добровољности за сексуални однос/радњу, па нема ни прељубе. Са аспекта извршиоца обљубе, тј. силовања, управо силовање неспорно доказује да је извршена прељуба. Дакле, иако жртва није добровољно пристала на сексуални однос, извршилац кривичног дела силовања неспорно је извршио прељубу. Кривичноправна литература о кривичном делу силовања и сличним делима врло је корисна за анализу појма прељубе. Ова корисност видљива је и у чињеници да су релевантна сазнања Кривичног права о полу субјеката; о радњи извршења; о принуди, односно добровољности за сексуалну „комуникацију“; о временској димензији радње

(када се сматра да је извршено дело, када постоји покушај...). Анализира се однос моногамије и прељубе са два аспекта: правног и метаправног. Посматрано са правног аспекта, до сада су моногамија и верност постојали заједно, а од 2005. године у Србији постоји само дужност моногамије. У правном смислу то су различите установе (дозвољени облици би/полигамије, тзв. бисексуална полигамија...). Постоји и правноонтолошка разлика (не)моногамије и (не)верности. Бигамија је неимпулсиван, трајан или трајнији, видљив, лако доказив правни грех, и услед своје транспарентности у повреди јавног поретка захтева интервенцију „моралних/правних полицајаца“. Прељуба је другачија: импулсиван, тренутан ма како можда био трајан, нетранспарентан и, некада правни, сада само фактички грех, са дилемом да ли је и антрополошки/онтолошки нужен? Ипак, верност је значајнија од моногамије: јер је монолитно озарење једним (*Ја сам онај који јесам Тобом* или како би Пабло Неруда у 69 сонету певао *“Не бити значи бити без тебе”*), јер је егзистенцијално холистичка, несводива на правни оквир и јер је есхатолошка: води у дволичносту рајску једнобитност. Мера моногамије је садашњост (забрана симултане полигамије) и право, а будућност и морал су мере верности. У раду се констатује компликована правна упитаност о релевантој врсти верности, схоластичка стратификација феномена прељубе, дилеме о правним последицама у нашем и упоредном праву (развод, у поступку деобе заједничке имовине у форми *damni emergans* - као „захтеван финансијски подухват“, „скупом задовољством или скупом хоби“ или у форми *lucrum cessans*-у случају инвестирања времена и, стога, немогућности ангажмана у повећању фонда заједничке имовине, код оцене (не)постојања очигледне неправде у сфери издржавања, права становања, повраћаја поклона и у случају накнаде трошкова поступка у породичним односима). Хронична/фреквентна склоност прељуби може да буде релевантна и код одлуке суда о поверавању вршења родитељског права, код ограничења одржавања личног односа са родитељем ако је то супротно најбољем интересу детета, лишења родитељског права у случају навикавања детета на одавање рђавим склоностима, оцене личних својстава усвојоца, храниоца и стараоца, код неких законом наведених примера насиља у породици (на пример, претња члану породице или њему блиском лицу-љубавнику или љубавници или ограничење слободе кретања или комуникације са трећим лицем-рецимо, љубавником или љубавницом). Наследноправне последице прељубе могу бити, такође, значајне. Конкретно, чињеница прељубе може бити врло релевантна код питања издвајања из састава заоставштине на основу брачне тековине, код смањења наследног дела супружника до $\frac{1}{4}$ у другом наследном реду; у случају губитка наследног права супружника ако је оставилац поднео тужбу за развод брака а након делације се докаже да је тужба била основана; у случају поништаја брака након делације ако је преживели супружник био несавестан (рецимо, бигамиста) и у случају када је заједница живота оставиоца и његовог супружника трајно престала кривицом преживелог супружника (рецимо, његовом прељубничком активношћу) или споразумно; у случају искључења из права на нужни део (посебно се, као законски пример тежег огрешења о оставиоца неиспуњењем неке законске или моралне обавезе, наводи и груб и увредљив однос нужног наследника према завештаоцу. Прељуба може бити и груба, а свакако јесте увредљива), могућност да суд стави ван правне снаге део или цело завештање када након зачињеног завештања завешталац изгуби способност за расуђивање а битно се промене прилике које су били одлучујућа побуда за сачињавање сазвештања (рецимо верност супруга која више не поштује моралне дужности, већ само законске...).

11. Слободан И. Панов, *Разлози за развод духовног и световног брака у Србији,*

У овом раду најпре се помиње став о епохалној заблуди, преиначењу људске природе, онтолошкој фалсификацији и погрешној еволуцији тзв. модерног човека напуштањем гносеолошке поруке Христове оваплоћене епифаније... Као најзначајнији гносеолошки увид, даје се исказ: *Љуби ближњег свог зато што он јесте ти сам*. Елементи духа цивилизације утиче на све спектре живота, а посебно на разумевање, вредновање и судбину брака и породице. Развод брака је врло фреквентна животна чињеница. Аутор у уводу теме о узроцима за развод световног и духовног брака даје приказ два решења у упоредном законодавству: о монополу и конкуренцији форме брака. У једном броју законодавстава, принцип секуларности државе је апсолутан и за последицу има легалност, у породично-правном смислу, само једне форме брака: грађанске /световне. Занимљива је кратка анализа оваквог правног решења. Овај принцип беспоговорне, искључиве важности само једне форме брака - грађанске форме, заправо сведочи о специјалној суспензији, суспензији у једној сфери - у једном битном животном факту, суштинског принципа демократије: права избора. Занимљиви су „модерни филозофи“ који дају чудан допринос логици и моралу тврдњом о „куповини легитимитета“ или тезом о „путу без алтернативе“. Занимљива је, и неодбрањива, антиномија и аномија да се љубав према демократском начелу потврђује укидањем, поништењем права избора. Занимљив је и неизненађујући резиме да се грађанска форма брака заснива на дерогирању демократије, тј. забрани слободног опредељења грађана, у индивидуалном оптикуму, односно забрани слободног опредељења народа, посматрано у збирном, саборном, неиндивидуалном оптикуму. У другим законодавствима задржан је принцип слободног избора форме закључења брака. Слобода избора форме закључења брака је, у овим породично-правним системима, и дозвољена/омогућена и недискриминаторна. Квалификација недискриминаторности оправдава се чињеницом да је предвиђена једнакост форми, да не постоји фаворизовање једне од алтернативних форми за брак и да су исте касније правне последице брака (у сфери права и дужности супружника и евентуалног престанка брака) без обзира на изабрану форму/начин настанка - закључења брака. У неким законодавствима је законски нерелевантно питање временске хијерархије форме настанка брака, док у другим законодавствима је временски редослед форми настанка брака императивно регулисан. Ипак, неспорна различитост норме о монополу или конкуренцији форми за настанак брака дозвољава и тврдњу о заједничком елементу, заједничкој нити ових система. Наиме, иако иницирани различитим, финале у ова два система је у једном исто. Неспорно је да у оба система је могуће правно финале о „коегзистенцији“ духовног и световног брака. Иако први систем у државно-правној форми укида/суспендује могућност избора друге форме, духовне форме, овај систем у „приватно/интимно-правној“ форми дозвољава избор и духовне форме настанка брака и његових духовно-правних дејстава. У првом систему, дакле, избор духовне форме брака је приватно, интимно опредељење, поступање ван сфере дефинисаног законског правног простора. Дакле, избор форме за настанак брака је изван „службеног, законског правног простора“ и ово питање је лоцирано у толерисани, правно-слободни простор брачника, будућих супружника. Насупрот томе, у другом наведеном брачно-правном систему, питање избора је законска, „службена тема“, не само приватно, већ и законско, јавно-правно овлашћење/могућност. Дакле, опциона изјава у другом брачно-правном систему је елемент законског простора, док у првом брачно-правном систему опција о форми закључења брака је лоцирана у ванзаконски простор као део интимног координантног система. У овом систему влада принцип монопола „државне“, грађанске форме брака и сепарације форми уз, не само толеранцију, већ и потпуну незаинтересованост

законописца за нормирање односа световног и духовног права. Други брачно-правни систем заснован је на принципу опције форми. Док у првом брачно-правном систему важи принцип сепарације/гетоизације духовних правних правила, у другом систему је могућ принцип коегзистенције или принцип хармонизације или принцип симфоније духовног и световног права. Афирмативно се говори и о предлозима Комисије за израду Грађанског законика Србије. Метод Комисије је да је највећи број предложених новина формулисан у облику алтернативних предлога, што ће у предстојећој стручној јавној расправи омогућити лакше изјашњавање о тим предлозима и допринети изналажењу што бољих финалних законских решења. Једно од таквих решења односи се и на питање односа духовног и световног права у сфери породичних односа. Комисија предлаже алтернативу уобичајној норми о форми брака и формулише је на следећи начин: БРАК СЕ ЗАКЉУЧУЈЕ У СВЕЧАНОМ ГРАЂАНСКОМ ИЛИ ВЕРСКОМ ОБЛИКУ. Најсажетије казано, релација духовног и световног (права) може бити заснована на принципу непријатељства, негације, незаинтересованости, сепарације, коегзистенције, хармонизације или на принципу симфоније. У раду се само скицира, анализом текстова проф. Троицког, разлика духовног и световног права у вери да ће то да помогне у разумевању анализиране теме: развода брака по световној и духовној норми. По методу „форсираног апстраховања“, уз наду у нечињење греха површности, даје се кратки приказ норми о разводу брака у два различита, да ли и супростављена, правно-координантна система. Детаљно се анализирају норме ОЗБ, ЗБПО, ПЗ и Преднацрта Грађанског законика, с једне стране, и БП СПЦ, с друге стране. Констатују се бројне разлике: од броја и стилизације бракоразводних узрока, номотехнике, дефинисање активно легитимисаних лица и рокова и услова за тужбу, различитог степена богатства и суптилности брачне лексике...Евидентирани разлике јесу одраз различитог схватања брака у световном и у духовном правно-координантном систему.

12. Слободан Панов, Скица о вези Породичног и Наследног права, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2008, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2009, стр. 103-115, М45-1,5 бода.

Аутор констатује да је већ два века веран оригиналној дефиницији Породичног права као предмета о правним последицама љубави. Породично право за тему има правне последице љубави у светлим и мање светлим (тамним) аспектима. Према класичној трихотомији, први део Породичног права - Брачно право говори о условима да крунска емоција - љубав доживи транзицију и правно уобличење у установу брака, док други део Породичног права – Родитељско право говори о «прокреативном чињењу с љубављу»: о релацији родитеља и «чеда љубави». Тиме је перфектуиран светли аспект тема регула Породичног права. Мање светао/тамнији/тужнији аспект Породичног права говори о сенкама (или непостојању) љубави: родитељске или животне. Непостојање родитељске љубави, *id quod plegumque fit*, правно се покушава да санира институтима заштите детета без родитељског старања (усвојењем, храњеништвом или старатељством), док се корпус рђавих последица непостојања «животне љубави» покушава да ублажи појединим облицима старатељства (на пример, старатељством над пословно неспособним лицем или неким облицима старатељства за посебне случајеве). Наследно право можемо, различито не и опозитно, да дефинишемо као предмет о правним последицама смрти. Аутор посебно истиче да смрт није антиномија живота, већ почетак промене облика егзистенције (из материјалне у духовну, из ефемерне у трајну...). Површни, неталентовани аналитичар, не и синтетичар, би љубав/живот и смрт сматрао, без хиперболе, парадигмом, не различитог, већ супротног. Као доказ

против аутор помиње јединство Ероса и Танатоса, руску поезију, мисли владике Николаја, Бернарда Шоа и академика В. Јеротића. Наследно право је, дакле, предмет о правним последицама смрти. Тек констатацијом чињенице смрти на законом дефинисан начин, активира се и дејствује материјално-правни и формално-правни механизам организовања сукцесије права (и обавеза) из оставиочеве заоставштине на универзалне и(ли) сингуларне сукцесоре. Наравно, Наследно право не обухвата само правни механизам који дејствује *post mortem* оставиоца. Наследно право обухвата и опште правне норме које се, са временског аспекта, односе и на фазу *ante mortem*. Конкретно, Наследно право говори и о завештању (активној завештајној способности, о *animus testandi*, о форми завештања...). Дефинисање Наследног права као предмета о правним последицама смрти трпи извесну сенку релативизације, односно захтева извесно прецизирање. Наиме, Наследно право познаје институте који, иако неспорно су означени правним послом *mortis causa*, значајан део правних дејстава производе *inter vivos*. Рецимо, код уговора о доживотном издржавању доминантан део обавеза даваоца издржавања, односно скоро искључив квантум права примаоца издржавања временски је лоциран у период *ante mortem* (примаоца издржавања). И сажета вивисекција каузе уговора о доживотном издржавању говори о једнакој и међусобно условљеној чињеници да је кауза примаоца издржавања временски лоцирана у период *ante mortem*, а даваоца издржавања временски лоцирана у период *post mortem*. У радикалнијој мери у односу на уговор о доживотном издржавању, уговор о уступању и расподели имовине за живота даје основ за релативизовање дефиниције Наследног права као предмета о правним последицама смрти. Уговор о уступању и расподели имовине за живота (регулисан члановима 182 до 193 Закона о наслеђивању Србије) даје ваљани основ за ревизију претходне дефиниције. Наиме, са аспекта и на основу правила о уговору о уступању и расподели имовине за живота, Наследно право је и предмет о правним последицама *поводом смрти*. Ово је суштинско дејство уговора о уступању и расподели имовине за живота. Чињеница смрти није сасвим ирелевантна. Наиме, чињеница смрти јесте тренутак када се одређује да ли су овим уговором обухваћени сви законом предвиђени субјекти: тек у тренутку делације уступоца може се констатовати да ли су сви потомци који су конкретни законски наследници обухваћени овим уговором. У нашем правном систему постоји акти који регулишући друге друштвене односе, појединим својим одредбама, инцидентно регулишу питања важна за породичноправне област. У Закону о наслеђивању РС, постоје бројни примери релевантности установа Породичног права: издвајање из састава заоставштине на основу брачне тековине; систем редова законских и нужних наследника утемељен је на чињеници сродства и брачног статуса; теже огрешење о оставиоца неиспуњењем законске обавезе издржавања је један од разлога недостојности за наслеђивање, а теже огрешење о законску или моралну обавезу према оставиоцу је разлог искључења из права на нужни део; постојање потомка као услов за примену лишења права на нужни део; губитак наследног права супружника након делације; наследноправне последице непотпуног и потпуног усвојења; значај породичноправне оптике код установа смањења наследног дела супружника у првом законском наследном реду и код установе повећања и смањења наследног дела супружника у другом законском наследном реду; теорије о основу нужног дела; ништавност завештајне одредбе у корист овлашћених лица за сачињавање јавног тестаментa и завештајних сведока код писане форме завештања и њиховог супружника, претка, предака, брата/сестре; ништавност одредбе којом се код усменог завештања нешто оставља сведоцима усменог завештања и њиховом супружнику, претку, потомку, побочном сроднику до четвртог степена и супружницима свих ових лица; правило о апсолутној и релативној неподобности завештајног сведока; законска

дефиниција нужних субјеката код уговора о уступању и расподели имовине за живота (сви потомци уступиоца који су конкретни законски наследници) и право брачног друга уступиоца; право супружника и потомака даваоца издржавања да наставе са давањем издржавања у случају смрти даваоца издржавања... Аутор посебно анализира, уз бројне аргументе, питање статуса објекта/предмета уговора о доживотном издржавању у случају када је давалац издржавања један брачни или ванбрачни партнер.

13. Слободан Панов, *О браку*, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2009, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2010, стр. 65-75, М45-1,5 бода.

На почетку овог рада је констатација аутора да је „занимљива“ цивилизација у којој постоји затамњеност најважнијих појмова. И установа брака солидно илуструје назначену „одлику“ цивилизације. Породичноправна књижевност сведочи о одсуству законског дефинисања брака због сталне дијалектике, због комплексне социјалне, етичке, моралне, економске брачне структуре и неподобности за правну регулацију духовних и физичких елемената брака и констатује да се брак не може да дефинише универзално за све народе и времена. Доминантно се анализира законско дефинисање брака, уз приказ еволуције законског концепта и елемената брака, у световном праву и теоријско/религијско схватање брака у православној литератури и у исламу. Аутор рад заснива и на једној специфичности: бележењу контрапунктова у сазнавању истине о браку, а на основу закона енантиодромије (пар супротности који тежи јединству), закона о коме пише академик Јеротић. Чинећи разлику у значењу цивилизације и културе, аутор сматра да је схватање брака у новом ПЗ Р Србије цивилизацијско, али је схватање брака у старом ЗБПО Србије културније. Инволутивност модерних решења евидентна је када се пореди идеал-типски концепт брака у ПЗ Србије (према чл. 25 супружници се узајамно поштују и помажу) и у ЗБПО (према чл. 6 ст. 2 брак се заснива ...на љубави, поштовању, разумевању и поверењу, а према чл. 29 односи брачних другова се заснивају на узајамној љубави, поштовању и међусобном помагању). Као контрапункт, који се детаљно објашњава, у верској визири брака наводи се чињеница да *брак настаје након пада из Раја и да је брак могућност враћања есхатону: Царству Небеском*. Брак настаје изгнанством из Раја, а брак је и пут до Раја. Ово, за „лакомислене“, путовање „у месту“ – од Раја до Раја, јесте факт, богатство, динамика, нада и смисао људске историје. Брачна љубав је одсјај Божанске љубави, квасац за човеково боголико узрастање. Брак је саборно збивање боголикости.

14. Слободан Панов, *Верност versus прељуба – Метаправни аспект*, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2010, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2011, стр. 205-220, М45-1,5 бода.

Рад почиње тезом аутора да прогрес/увећање знања и смисла није закон инерције, већ напорно прегнуће, без права на моралну и интелектуалну паузу или лењост. Порекло наде, као и прогреса, јесте само племенити рад. У овом раду анализира се тема верности и прељубе са метаправног аспекта. Аутор о верности и прељуби говори са верског-правног (православна и исламска визири ове теме) и са световног аспекта (социолошко и песничко виђење). Независно од (а)теистичке аксиологије, брак је (Света/Велика) Тајна. Најпре се говори о полности/сексуалности на почетку времена – у старим временима: у Месопотамији, старој Грчкој (митови старе Грчке сведоче да је

прељуба понекад иницирана завером богиња - пример Диомеда; *да од прељубе страдају и победници* - пример Егиста који је, упркос опоменама богова, ласкао и заводио Клитемнестру, жену краља Агамемнона, а *било је и верности* - пример Пенелопе...), старом Риму, папском амбијенту... У оквиру старо/новозаветне – православне мисли о верности наводи се Свето писмо и напомиње да је суштина Песме над песмама „јединитост вољеног“. Кроз Свету Тајну брака, полност од праотачког греха постаје освештани покрет ка спасењу, причесништво у стваралачкој Божијој жељи. Брачна љубав је одсјај Божанске љубави, човеково боголико узрастање. Црквени брак није метафизичко снисхођење злу телесности, нити религијско озакоњење блуда ради корисне моралне сврхе - рађања деце. Брачници треба да превладају биолошки индивидуализам и полност као битијину половичност и васпоставе, врате се у рајску дволичност једнобитијност. По рабинској мудрости (Зохар), једини начин давања благодети незнабошцима је брачна љубав. Православно схватање љубави је персоналистичко, јер само љубав може од два бића да сачини једно-каже Јован Дамаскин. Целомудреност према Преподобном Исидору Пелусиоту је супружничка верност, здраво умовање. Целомудреност кроти све страсти. *О једности/јединству телесне и духовне чистоте* говори св. Јефимије Велики. Целомудреност дарује мир. Када тело престане да похотом напада дух, настаје светост и мир. Бог обитава у миру, у спокојству срца, а не у метежу битке са страстима. Чедност је земно небо срца, надприродно порицање природе - вели Свети Јован Лествичник. Да ли је прељуба нужност? Свети Јован Дамаскин задовољства дели у три категорије: природна и неопходна (храна, нужно одевање...); природна и не неопходна (полно општење) и неприродна и не неопходна (пијанство, преједање, похота). Према овом ставу, прељуба није антрополошка нужност. Лек против прељубе је на почетку брака: код избора брачног друга. Према Светом Јовану Златоустом, циљ хришћанског брака је дух, а не тело. Видећи брак као „компаративну поезију“ (у браку постоји биолошки и социолошки елемент и индивидуални/персонални елемент) дају се упутства о начину избора брачног друга. Брак је, дакле, и слобода избора. Врло слично говори и јеврејска религија: „Љупкост је преварна а лепота ташта: жена која се боји Господа заслужује похвалу“, вели цар Соломон. У Курану се од 350 стихова о правним питањима (ајат ал алкам), око 140 односи на веру, а око 70 на брак, родитељство, старање о деци, наслеђивање. Према ханбалитском праву, полигамија у исламу је дозвољена, али није и обавезна. Сходно томе, муж може брачним уговором да се се обавезе да има само једну жену. Остале верскоправне школе то не дозвољавају, сматрајући да је вишеженство обавезно. Шафаити и ханефити сматрају битним спољашње понашање, без анализе намере (казано другачијим језиком - реч је о теорији изјаве воље), док маликити и ханбалити теже испитивању те намере (теорија воље). На конкретном примеру разлике су евидентне: ако код закључења брака мушкарац има намеру само сексуалног задовољења, након чега убрзо следи развод брака, за прву школу мишљења брак важи, док за другу школу мишљења брак је ништав. Ислам не само да одређује да сваки супружник има право на сексуално задовољство (imta), већ и прецизира како се оно постиже... У оквиру социолошке анализе прељубе, наводе се теорије које моногамију сматрају узроком или савезником прељубе/проституције. Ото Риле сматра да између буржоаског брака и проституције постоји привидна супротност. Код принудног моногамног брака постоји продаја жене једном човеку на генералну употребу и са генералним плаћањем, док код проституције постоји продаја жене мноштву мушкараца на појединачну употребу и за појединачно плаћање. Порок је услов „врлине“. Сматра се да је проституција код многих жена јесте узрокована бедом (пример Соње Мармеладов) и стога има социјални узрок. Има и другачијег узрока: donna prostituta, жена са moral insanity – потпуним недостатком моралног разума. (Чак

и) Александра Колонтај запажа општећење психе услед проституције, која најужвишенији људски сусрет, највиши/последњи акорд душевног доживљаја своди на срамно, сурово, животињско. Наводе се и ставови других аутора (Леон Блум, Жорж Анкетил, Грета Мајцел-Хес, Фурије... Шопенхауер предлаже тетрагамију: два мушкарца имају као заједничку младу жену, а када она пређе пролећну фазу њих двојица опет узимају „пролећну варијанту“, али су обе жене „садашња пролећна и некадашња пролећна, збринуте). У деоници рада о песничком поимању верности, наводе се мисли Овидија, Светог Августина, Дучића...

15. Слободан Панов, *Лично-правна дејства световног и духовног брака*, Зборник радова Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Прилози пројекту 2011, приредио проф. др С. Табороши, Београд, 2012, стр. 184-202, М45-1,5 бода.

У богатству могућих поимања, једна од интерпретација човека, брака и породице јесте и да су ти „ентитети“ „луча микрокозма.“ Човек, брак и породица, феномени са почетка света, јесу луча микрокозма у, макар, три значења: као *луча* манихејске светлости Добра и зла; као *микро* амбијент/ентитет у „реверзибилној интерференци“ са већим, не и богатијим макро ентитетом и као *космос* - неограничено богатство чињеница и још неограниченије богатство мисли о тим чињеницама. Академик Милорад Екмечић вели да је појам микрокозма античко схватање о малом и великом свету, који један из другог излазе. Овај рад о (скици) личноправне сфере световног и духовног брака у Србији има три елемента. У првом делу рада анализирају се световне регуле о лично-правним последицама брака са аспекта позитивног права и увидом у историјат ове теме. У другом делу рада анализира се духовни „светоназор“ о овој теми, док је трећи део рада покушај да се у форми скице констатују, систематизују и објасне, у правној и духовној сфери, ове разлике. Породични закон Србије, у одељку који је сконцентрисао (лично-правна) дејства брака, у члановима 25. до 27. помиње одређене последице закљученог брака. Детаљно се анализирају ове норме (дужност супружника да воде заједнички живот; дужност супружника да се узајамно поштују и помажу; независност супружника у избору рада и занимања; норма да супружници споразумно одређују место становања и да споразумно одлучују о вођењу заједничког домаћинства) и са телеолошког аспекта и са аспекта успешности и значења законских формулација. У корпус права и дужности брачних другова, осим узајамних права и дужности брачника, спада и елемент који се тиче правног односа према рођеној деци и према „осталој деци“ (усвојеној, у статусу штићеника или стараника – како кажу БП СПЦ). Предмет нашег интересовања у овом раду јесте круг права и дужности између брачних другова, с тим да ће немерљива висина и величина тог круга бити у овом раду, каже аутор, само наговештена. Према чл. 69 ст. 1 т. 1 БП СПЦ, оба брачна друга обавезна су „подједнако на међусобну љубав, верност и помоћ; на међусобно праштање, заједничко подношење свих тегоба насталих у браку“. Констатује се да је Љубав заслужила да буде поменута као елемент брака, док ПЗ Србије, за разлику од ЗБПО Србије, не предвиђа љубав као елемент брака. Верност и помоћ, међусобно праштање и заједничко подношење свих тегоба насталих у браку, као споменуте врлине, морални, духовни и емотивни подухвати брака јесу само еманација Љубави, тј. егзистенцијалне важности метаправног. У делу рада који упоређује ове две врсте породично-правних норми, констатује се да насупротив „сталној несталности“ норми закона из области Породичног права (темпо и фреквенција измена „световних регула“ после СГЗ о томе јасно сведочи), БП СПЦ су „атемпорална“, конзистентна од 1933. године. Довековно трајање световне породичне норме нити је, изгледа, амбиција нити

могућност законодапца. Стална еволуција (инволуција) световног права на ову тему истинитије се објашњава „лутањем мисли“ него усавршавањем мисли или сталном модернизацијом норме. О лутању а не модернизовању као фактору промена сведочи и тема верности брачника. Увек присутна у српској правној историји, инцидент „заборава верности“ учињен је у ПЗ Србије, али је Преднацрт Грађанског законика васпоставио верност као „куну брака“. „Родно место“, чињеница/вредност која продукује ове правно-техничке разлике, јесте различит концепт брака у световној и у духовној сфери.

16. Слободан И. Панов, *Елементи Услужног права у Породичном праву*, Зборник радова са међународног научног скупа „21. Век - век услуга и услужног права“, уредник проф. др Миодраг Мићовић, Крагујевац, 2011, стр. 53-66, МЗЗ-1 бод.

Ако се анализира Породично право онда, парадоксално али истинито, и у њему је присутан или чак доминира елемент услуге. Наравно, природа „услужног елемента“ у Породичном праву је специфична, али је и једноставна за евидентирање. Ова до сада нерегистрована особина Породичног права је врло доминантна (и) у овој сфери друштвених односа. У једном уводном приказу „широким покретима пера“ у Породичном праву од прве до последње секунде субјекта породичног односа постоје елементи (*suī generis*) услуге. Конкретно, и пре рођења детета има доста конкретних личних или социјалних интервенција са карактеристикама услуге (на пример, све конкретне услуге за медицинску помоћ трудници, породилји и детету, а и све друге општије интервенције за социјално благашање и логистику новом животу). Само одрастање детета подразумева комплексне услуге (на пример, од образовних до забавних/хедонистичких у лепом, дечјем смислу). Сам брак или ванбрачна заједница, као врло релевантни појмови/институти Породичног права, се могу анализирати и са аспекта (не)алтруистичког специфичног сервиса/услуга. Надаље, родитељска одговорност такође, ради успешнијег функционисања, подразумева спектар услуга. Усвојење и други племенити акти интервенције у санирању хуле судбине детета без родитељске заштите, такође, има елементе услуге. Коначни, и старатељство је у једном свом аспекту врло јасно и снажно показује као сервисирање потреба штићеника: од конкретних (на пример, у случају вољног старатељства), правних (на пример у случају старатељства у вези лица које је пословно неспособно) до суштинских, егзистенцијалних (на пример, старатељство у вези са дететом без родитељског старања). Дакле, на основу једног прегледног приказа јасно је да све сфере Породичног права пружају основ за тврдњу о постојању релације Услужног права и Породичног права. Као конкретни примери повезаности Услужног права и Породичног права наводи се, најпре, сфера правне ети(м)ологије, правне семантике (од трагања за лексичким смислом речи *causa*, етимолошка анализа тиче се надаље речи срећа до тога да ове „семантичке вежбе“ доводе до анализе још једног појма: услуга. Услуга је термин кога конституишу „у“ и реч/основ „слуга“. Не само површна анализа говори да услуга означава служење/услужење, задовољење потребе другог. Видећемо да задовољење потребе другог не значи задовољење само туђе потребе, већ и задовољење, (у)служењем другоме, и своје потребе. Љубав аутор схвата као радосну, целомудрену жртву, као радосно, целомудрено служење другоме (и) ради себе. Породица, брак, родитељство јесте одрицање од егоизма услугом вољеном бићу да би се постигла једино смислена срећа личности. Ова услуга, по својој „правној“, онтолошкој природи је холистичка: и алтруистичка и профитабилна. Алтруистички

моменат услуге у породици је последица љубави. Истовремено, таква чистота душе бива награђена највећом коришћу, најлепшим профитом: срећом, слободом, обожењем. Надаље се наводе примери који указују на везу Услужног права и Породичног права: - у материји посредовања присутност услуге се очитује у могућности да супружници прихвате предлог судије за психо-социјално саветовање и да након тога се посредовање повери органу старатељства или брачном или породичном саветовалишту или другој специјализованој установи за посредовање у породичним односима.

- правни резон Услужног права може бити примењен и код још једне установе Породичног права: код саветовалишта. Наиме, у претходном поступку закључења брака, када се матичару пријављује намера закључења брака, матичар је дужан да препоручи женику и невести да се обавесте о међусобном стању здравља. Ту „потпуну информацију“ о здрављу, дијагнози, прогнози болести, лечењу и резултатима лечења супружници могу да добију били активирањем услуге „државног“ били активирањем приватног здравственог система.

- Иста могућност избора постоји и у сфери Родитељског права. Конкретно, у овој сфери породично-правних односа постоји законска норма која предвиђа превентивни и корективни надзор. Иако *de lege lata* предвиђа монополну, искључиву надлежност органа старатељства (чл. 79. и 80. ПЗ Србије) *de lege ferenda*, посебно сходно духу и резону власника времена, могуће је очекивати приватизацију (услугне делатности) и у овој области.

Припрема лица које жели да усвоји или да буде хранилац чини се по посебном програму. Све што је претходно речено, важи и код овог института. Могућност демонополизације надлежности, сходно духу времена и резону власника времена, постоји и у конкретизацији правног стандарда, тј. процене најбољег интереса детета код заједничког вршења родитељског права (чл. 75. ст. 2. ПЗ Србије), код самосталног вршења родитељског права (чл. 77. ст. 4. ПЗ Србије), код крунског услова усвојења (чл. 89. ПЗ Србије)...Елементе Услужног права можемо, *de lege ferenda*, да очекујемо и у сфери регистрације уговора чији је предмет непокретност. Тако, према чл. 188. ст. 3. ПЗ Србије, брачни уговор чији је предмет непокретност уписује се јавни регистар права на непокретностима. Ангажовање приватних, нејавних агенција било би смислено и за евиденцију ствари/права која се стичу као заједничка имовина, за евиденцију поклона који су релевантни за примену чл. 190. ПЗ Србије...

17. Слободан И. Панов, *Васпитање и Услужно право*, Зборник радова са међународног научног скупа „Право и услуге“, уредник проф. др Миодраг Мићовић, Крагујевац, 2012, стр. 23-37, М31-3 бода.

Према Сартровом поимању, човек је несавршено биће са (племенитом) тежњом ка савршенству. Са овог антропоцентричног аспекта, али и *антропофаличног* аспекта, може се објашњавати историја. Сартров мета-правни исказ јесте ваљани пролог објашњења „небогатства“, тј. без еуфемизма казано – сиромаштва, породично-правне литературе о анализи елемента Услужног права у породично-правној сфери. Осим чињенице да је Услужно право део „модернитета“ правне сфере, теоријско-правне и практично-правне, ипак и та чињеница да је Услужно право једно од најмлађих правних дисциплина, не може у потпуности да оправда неинвентивност породично-правног пера да анализира и овај аспект. У премијерној анализи релације установа Породичног права и Услужног права, осим констатације да ова вековна веза, започета постанком човека и друштва, уопште није констатована у литератури Породичног права, закључили смо и да је заиста богат списак веза Услужног права и Породичног права. Ако данашњу економију (која заиста има врло „занимљиве“ суштинске,

структурне, појавне феномене) карактерише значајна квантитативна доминација терцијалног сектора (80%), слична тенденција/доминација постоји и у Породичном праву. Васпитање, и у својој услужној димензији, као процес и као чин, има, поред осталих, и ове карактеристике:

Васпитање је облигација циља и облигација средства. Ова амбивалентна правна природа уочава се и у језичкој форми. Реч је на почетку свега: логос је смисао који Бог удахњује тварима да би достигле пуноћу егзистенције. У световном Породичном праву, према чл. 70 ПЗ Србије, процес који се регулише овим чланом јесте титулисан као „Васпитавање детета“. Супротно, а не само другачије, у чл. 1 Брачних правила Српске Православне Цркве каже се: „Православни брак је света тајна по којој се два лица разнога пола, на начин прописан Црквом, везују доживотном духовном и телесном везом, ради потпуне животне заједнице и рађања и васпитања деце.“ Постоји привид сличности, а заправо суштинска разлика, у законодавној/правној лексици. Семантика коришћених термина је сасвим различита. Васпитавање јесте реч која, облигационо-правном лексиком, говори о облигацији средства: савесно предузимање радњи васпитавања, по стандарду „доброг субјекта“ (доброг родитеља, доброг стручњака, па и доброг домаћина - у оба полна/родна смисла). Наизглед, термин „васпитавање“ има полисемичну „временску“ димензију: васпитавање је трајан глагол и означава потребу и нужност сталног делања: са аспекта родитеља до, по правилу, пунолетства детета, док са индивидуалног аспекта је то стални пут, стални, непрекинут, доживотни процес. Иако у овој временској димензији је то термин богатијег трајања, чини нам се, да је тај термин по аспекту траженог ефекта, ентузијазма васпитача, и евидентности резултата –ипак слабији, сиромашнији термин. Термин „васпитање“ јесте ефектнији глагол, реч која тражи испуњење циља. Наравно, да васпитати дете не значи славодобитни престанак ове племените ползе, већ асоцира, налаже да се субјект васпитања обавезе да, сходно конкретним околностима, перфектуира овај важан процес. Као што је у облигационо-правној сфери, облигација циља захтевнија, комплекснија за „дужника“ у облигационо-правном односу, тако је и у њеној аналогној примени у породично-правној сфери, односно сфери васпитања. Васпитање је тренутна и трајна облигација. Дакле, васпитање јесте и „облигација са тренутним испуњењем обавезе“ и „облигација са трајним испуњењем дужности“. Васпитање као елемент родитељске одговорности и родитељског права јесте и чин и процес. Дистанца у односу на Услужно право јесте у томе да је дефиниција услуга у модерном времену, углавном/претежно/доминантно, провизорног карактера. Услужно право познаје и услуге са неефемерним карактером. Рецимо, услуге са „духовним“ елементом у сфери образовања, уметности или услуге са „класичним“ елементом која конституише синтагму из Закона о облигационим односима о „сталном пословном односу“. Ипак, у Услужном праву превалирају услуге провизорног, ефемерног трајања. Васпитање је комплексно и са других аспеката. Различитост, дифузност, супростављеност различитих градивних елемената у *хабитусу* васпитања, ипак, ваља по телеолошком принципу сјединити и учинити племенито ефикасним. Прва таква „различитост“, „супростављеност“ очитује се и у присуству материјалног и духовног елемента. Материјални/новчани капацитет, чак и да је нужан, није доминантан. Други контрапункт у васпитању јесте потреба хармонизовања индивидуалног и колективног/социјалног аспекта. Успешност васпитања треба да се мери динамичком равнотежом индивидуалног интереса и социјалне ползе, критеријум успешности мора да уважава и микро и макро аспект. Суштина човека је слобода, а претпоставка слободе јесте одговорност. Афористички казано, васпитање треба да досегне идеал личносне саборности или персонализоване социјалности. Другачија вербализација ове двојности била би да васпитање треба да усклади аутономију (индивидуалну и

породичну) и хетерономију (проистеклу, углавном, из социјалне сфере). Логика/онтологија Услужног права и васпитања, са аспекта каузе, је врло различита. Један од контрапунктова јесте и у чињеници да васпитање, пре него васпитавање, садржи могућност стицања дифузне ползе. У Услужном праву важи класични облигационо-правни принцип еквиваленције узајамних давања. Рђава услуга умањује накнаду или је поништава. Добра услуга тј. услуга уговореног стандарда је основ за накнаду друге уговорне стране. Васпитање није, у свом правном бићу, конституисано на начелу еквиваленције узајамних престација у временском следу. Породица, према аутору, јесте место чињења радосне целомудрене услуге. Ова услуга има и специфична, диферентна својства од услуживања у другим сферама. Најпре, ова услуга је акцесорна и временски познија, јер подразумева претходни настанак емоција, односа и института који мотивишу и осмишљавају услугу/услугење/служење. Ова услуга, по својој „правној“, онтолошкој природи је холистичка: и алтруистичка и профитабилна. Алтруистички моменат услуге у породици је последица љубави. Истовремено таква чистота душе бива награђена највећом коришћу/профитом: срећом, слободом, обожењем.

18. Слободан Панов, *Насиље у породици: правно-теоријски контрапунктови*, уредници Слободан Панов, Марина Јањић Комар, Милан Шкулић, Зборник радова *Насиље у породици*, Београд, 2012, стр. 32-47, М63-1 бод.

У анализи ове врло контроверзне теме, аутор кандидује упитаност о два контрапункта: о истинитој племенитости или привиду хуманизма и о „контрапункту истине“ (тешкоћи доказивања потпуног и тачно чињеничког стања). Актуелна цивилизација, поред других популарних/медијски фаворизованих тема, веома се брине и о заштити од насиља у породици. Неспорна је атрибуција племенитости такве намере. Неспорно је да „морално украсни“ квалификатив пристаје ауторима заштите од насиља у породици. Тачније, неспорно и под условом да је таква племенитост „безоблачна“ и под условом да је таква племенитост од замисли до остварења неселективна-без паузе у ентузијазму хуманости, и под условом да је таква племенитост на ползу заштићених и да, сходно томе, се квантум личне/групне/социјалне/антрополошке/онтолошке патологије смањује. Посматрано у теоријској равни, са аспекта конзистентности идеја, ангажман хуманих мислилаца (уз подсећање на Прудонову веру у хуманисте) је био врло очекиван – скоро закономеран. Конкретно, након победе племенитости у сфери заштите људских права и заштите права нација на слободу и достојанство, свакако се наметао и ангажман племенитости и на трећем нивоу (по хронологији ангажоване племенитости), односно, на средњем нивоу (по вековној, аисторијској позиционiranости породице као међу-ентитета између појединца/индивидуе/личности и друштва/државе). Осим наведеног „правно-политичког“ легитисања нужности заштите од насиља у породици, постоји и грађанско-правна легитимација „законодавне интервенције“ услед насиља у породици. Реч је о принципу *neminem ledere*. Ова вековима брушена/конкретизована правна формула исказана је у чл. 16 ЗОО.

Анализа теме (заштите од) насиља у породици, заснована је на неколико елемената: - провера искрености племенитих амбиција. На старту, у фази промоције, овај институт је био још један пример неуспаване етичности, нужне, онтолошке хуманости, дар слабијима и немоћнима да заштите свој дигнитет. Аутор пита ли постоји различитост племенитости, да ли постоји различитост *форми* племенитости: *litteris, verbis* или *re* (казано грађанско-правном лексиком)? Поклон је у правној науци дуго био сматран најприкладнијим и најилустративнијим примером добродушног правног посла. О

другачијем, супротном разумевању поклона, о сенкама алтруизма код поклона, о томе да примање поклона није увек, ни животно ни правно, безазлено, говоре наши најугледнији цивилисти. Поставља се и питање откуд морално болна дискрепанца у етичкој осетљивости, етичкој сензитивности и селективни морални ентузијазам на *микро и макро* нивоу;

- евидентирање проблема истине, тј, утврђивања тачног и потпуног чињеничног стања које је претпоставка и ваљаног/једино могућег елемента правног силогизма. Износи се став да тешкоћа утврђивања истине није разлог „неподношљиве лакоће капитулирања“, већ разлог додатног прегнућа, мисаоне и оперативне интригантности и увећања квантума задовољства постигнутим. Зашто је увећана комплексност истраживања/утврђивања чињеничног стања у случају насиља у породици? Разлози су врло једноставни и јаки: *камерни* амбијент дешавања, често непостојање материјалних доказа, сукоб две речи, две верзије, две истине; инволвираност и других егзистенцијалних интереса; могућност манипулација, уцењивања, психолошког маневрисања, могућност злоупотреба.. Наводе се неки случајеви „конструисаних чињеница“ кроз време. Важно/судбоносно је питање да ли савез пројектоване „нулте толерантности“ према насиљу у породици (и у свету?) и деликатности сазнања истине (и конструкције истине) може да буде основ за дизајнирање судбина људи?

19. Слободан Панов, *Насиље у породици: позитивно-правни контрапунктови*, уредници Слободан Панов, Марина Јањић Комар, Милан Шкулић, Зборник радова *Насиље у породици*, Београд, 2012, стр. 218-235, М63-1 бод.

Аутор анализира „детаље“ у материјално-правној, процесно-правној и концепцијској сфери. Анализа показује довољно основа за озбиљну ревизију законских формулација како би се постигла и стилска коректност и смисленост и друштвена корист норме. У раду се кандидују и нова упитаност: о посредној и непосредној жртви, о *одговорности* жртве, о правној еквилибристици... На крају, иако има основа за антрополошки песимизам, аутор нестанак насиља (и) у породици види у *живљењу* моралних/религиозних начела. Живот, са и без атрибута „правни“, сведочи да нема детаља. Детаљ сведочи суштину и у њему је кондензована истина. Детаљ није само слутња истине, већ сама истина. У детаљу су сконцентрисане, сажете, апстраховане бројне истине. Став о нултој толеранцији посматра се у контексту и другачијих примера: из религиозне праксе, случаја дуела два нобеловца или случаја из докторске тезе нашег нобеловца. Ако се анализира законски текст, региструјемо следеће „несавршене детаље“ у материјално-правној конструкцији института насиља у породици: нестепеновање телесне повреде, следствено кривично-правном стандарду; занимљив парадокс да претња телесном повредом (и убиством) блиском лицу члана породице - јесте акт насиља, док сама телесна повреда блиског лица члану породице – није акт насиље. Дакле, „теорија насиља, вербално насиље, насиље на речима“ јесте *болније* од самог практиковања насиља; занимљива анализа конкретизације правног атрибута/правног стандарда „блиског лица“ члану породице (термин „блиско лице“ својом безобалношћу може да интензивира/потенцира правну и животну несигурност до мере неподношљивости); због вековног брушења у кривичноправном законодавству у ваљаној мери умањују се судске дилеме и могућности злоупотреба код неких примера насиља у породици са кривичноправном супстанцом; примећује се у стилизацији овог акта насиља коришћење глагола трајања, несвршеног глагола (*ограничавање*), а не свршеног глагола (*ограничење*). Језичко тумачење би значило да је за квалификацију неког акта насилничким актом потребно да он траје, да се

понавља, тј. да није довољан један акт (чињење/нечињење) да би се он квалификовао у законском смислу; Примећује се још једна несавршеност у законској стилизацији: непотребност плурала. Наиме, ограничење слободе комуникације са трећим лицем је сасвим довољна: није потребно да је лимитиран сусрет са више лица, већ само са једним. Иако је, можда, уобичајена „стилизиција-квантификација“ коришћењем термина „трећег“, мислимо да је довољно и разумљивије рећи да је акт насиља и лимит комуникације са *другим* лицем... „Природно савезништво“ уметности и права одређује право као палету литерарно-филозофских објашњења онтологије и телеологије права, одређује право као игру топоса, одређује право као дуел аргумената. Полисемичност, са различитог топоса, уједињује право и уметност у објективном смислу. Наводе се примери који илуструју право као уметност аргументовања, валоризовања различитих позиција анализе. Поставља се питање лоцирано у правно-конкретној, или, правно-конкретнијој сфери: да ли у „правној еквилибристици“ треба поштовати закон или племенитост? Анализа тзв. концепцијских „детаља“, у контексту судске праксе и теорије, показује редукцију дефиниције насилника и жртве само на директну релацију, а не и на „логичку, оправдану дифузију“ релације. Ако је учињен акт насиља, на пример - од стране мужа, наношењем тешке телесне повреде супрузи, у присуству, рецимо, малолетних потомака који су ту чињеницу доживели врло трауматично и постали „посредна жртва“, судске одлуке би као насилника и жртву одредили само супружнике, не и њихово потомство. Ова редукција појма жртве у наведеном конкретном случају није утемељена и на општој/уводној законској дефиницији (чл. 197 ст. 1 ПЗС) која помиње да се насиљем угрожава телесни интегритет, али и душевно здравље и душевно спокојство члана породице. У конкретном случају на основу повреде телесног интегритета несумњиво је жртва супруга којој је нанета (и) телесна повреда. Дакле, примећује се схватање о непосредној жртви акта насиља, мада има основа и за став о посредној жртви насиља. Анализира се и питање дефинисања члана породице у ПЗС. Евидентирају се „контрапунктови“-„субверзивни елементи у хабитусу“. Несавршеност/трапавост формулације у којој се корист реч „још“ је фрапантна. Ипак, та шампионска несавршеност бива надмашена већ у следећем чињењу: уместо традиционалног термина „зачетак“ користи се неуспела оригинална формулација: *...дете на путу да буде рођено*. У процесно-правној сфери евидентирају се неки контрапунктови: тешка примена/неспороводљивост санкције о забрани приласка насилника жртви, суверено овлашћење иницирања поступка од стране јавног тужиоца, без икакве правне/процесно-правне релевантности става жртве; дилема о смислу дуплирања механизма санкције... Занимљива је још једна евиденција: следствено чињеници извесне предикације бихејвиоризма субјекта, следствено законитости психологије о фамилијарно несвесном, избор супружника јесте/није аутономан, тј. апсолутно аутономан акт (у границама закона). Дилема је да ли апсолутно аутономно делање даје и апсолутни морални и правни основ тражења законске, државне, друштвене племените интервенције? Да ли солипсистичка самовоља (инспирисана било којом превалентном околношћу из палета лепих и мање лепих мотива) легитимише на социјалну солидарност? Став аутора јесте афирмација племените помоћи. Будућност је сведок да ли концепт заштите од насиља у породици може да буде ефикасан. Може ли тзв. лек да шири болест? Како популарно објашњење насиља као ефекта патријархалности кореспондира са чињеницом о насиљу, и у породици и у врхунским образовним институцијама, у најмодернијем друштву? Има ли лека за овај рђави феномен? Према аутору, лековита је епектаза као напредовање у врлини, а врхунска врлина је Љубав. Љубав не чини зло и љубав прашта. Љубав аболира грешника, љубав не аболира грех.

20. Слободан И. Панов, *О противречности и другим принципима Породичног и Наследног права*, стр. 19, рад позитивно рецензиран као изворни научни рад и биће објављен у Годишњаку Правног факултета Јустинијан Први у Скопљу посвећен проф. Др Љиљани Спиrowић Трпеновској, М18-2 бода.

Рад почиње тезом аутора, којој је веран, да је Породично право предмет о правним последицама љубави, а да је Наследно право предмет о правним последицама смрти.

Површни „мислиатељ”, следствено новоговору из Породичног закона Србије, вели аутор, би љубав/живот и смрт сматрао, без хиперболе, парадигмом, не различитог, већ супротног. Ипак, анализа (на основу религијских, филозофских и поетских тврдњи, показује да љубав/живот и смрт нису антиноми. Грчки митови сведоче о различитим значењима и дејствима смрти. *Смрт је некад награда* (мит о Аполоновом храму у Делфима). *Некада је слава важнија од бесмртности* (прорицање Тетиде Ахилу). *Некада лепота води бесмртности* (о томе сведочи мит о Психи и Амору). *Некада је бесмртност - несмрт бесмислена без младости* (о томе прича мит о Еоји и Титону). Према православном схватању, смрт је последица греха и сфера телесности. Ауторова теза је да је противречност одлика, а не опозиција истине. Ибзен је говорио да домислити неку мисао до краја значи наићи на противречност. Дају се бројни и занимљиви примери који илуструју ту тврдњу. Ова констатација о противречности као „енергенту дијалектике” конкретизује се и истинитом причом/ анегдотом из судске праксе о понашању даваоца код уговора о доживотном издржавању.

Надаље се наводе контрапунктови у Породичном и у Наследном праву. Разлог евиденције контрапунктова је двојак: - са аспекта сазнања истине, свака контрадикција услед „варничења мисли” боље осветљава анализовано поље, и - са аспекта педагогије, корисна је занимљивост, лака памтљивост (бар у покушају) принципа који су уобличени у духу (интелектуално провокативне) контрадикторности.

Конкретно, теорија и пракса Породичног и Наследног права сведоче о следећим принципима:

- просто је мана, једноставно је врлина, компликовано је непотребно (углавном): пример правног сепаратизма који је сигуран пролог и трагичнијем сепаратизму.
- исто је различито: примери неравноправности у редоследу навођења или у примени тзв. полно-неутралних норми (у Породичном праву) и различитост, у природи ствари, позиције државе код теорије о држави као последњем законском наследнику.
- оно што не постоји - постоји (пример реконструкције завештања).
- веза лепоте и рационалности (у раду се наводе примери из Породичног и Наследног права у сфери естетике и рационалности изабраних термина).
- квантификација емоција (у Наследном праву, рецимо, код формирања редова законских и нужних наследника, код одређивања наследника на основу завештања, код избора уговорних субјеката и величине/природе престације код уговора о уступању и расподели имовине за живота и код уговора о доживотном издржавању).
- (не)праведан *rebus sic stantibus*. Норма која петрифицира/окамени тренутак није праведна и смислена норма. Ако је дијалектика природан закон по својој нужности, онда је и *rebus sic stantibus* нужен закон по својој праведности. Етичност је извор неопходне дозе еластичности, тј. релативности, прилагодљивости времену и простору, а тиме и трајности - вечите младости права. На пример, у Наследном праву овај институт се показује правичним код норме о губитку способности за расуђивање након сачињеног завештања, код уговора о доживотном издржавању... У Породичном праву, са овог аспекта се анализује редукована законска могућност оспоравања очинства код медицински потпомогнуте оплодње.
- привид хуманости. Истина је разум срца. Ничеов „процедурални гамбит“ каже да је

истинољубивост нужан, али не и довољан услов истине. Дају се бројни примери штетних последица деловања позера морала, посебно у Породичном праву.

Наводе се и други примери противречја: о законским стилизацијама које богате апсурд, о аристократском а не демократском пореклу истине...

21. Слободан И. Панов, Милош Станковић, *Национална безбедност и право*, стр. 24, рад прихваћен за објављивање у Годишњаку ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ, бр. 1/2013, М52-2 бода.

Анализа започиње ставом да је понекад етимологија етиологија. Следствено томе, и *prima faciae* и *post faciae*, реч "безбедност", може и мора да значи стање без беде/без невоље у свеколикој појавности. Скица одговора има неколико димензија: духовно-антрополошку, медицинску и социјалну. Са *духовно-антрополошког* аспекта, констатује се редукција атрибуције човека: од бића које *не може да погреши*, до бића које *може да не погреши* и бића које масовно конзумира *право на грешку*. Медицински аспект на ползу је тачном сазнавању јер показује пресудну важност дефинисања узрока болести ради успеха лечења и могућност оптимистичког финала за третираног/за болесника. Ипак, оно што озбиљно чини суспектним и реално суспендује антрополошки оптимизам јесте историјска константа зла која тежи неподношљивој хиперболи. Та рђава антрополошка константа покушава да се коригује врло неприкладним и неефикасним средствима/идејама које само увеличавају трагичност субверзивног у појединачном и социјалном хабитусу. Једини лек је духовност. И Достојевски и Хегел су констатовали мизерност реалистичности - "духа реализма". Народи обдарени кондицијом за националне идеале (који почињу и сажимају се у националној безбедности) другачије мисле и раде. Израелски народ је из плодносног богатог Египта отишао у пустињу да би нашао Бога. Та жртва и кондиција националног духа донела му је после хиљада година награду: остварење не само духовног идеала. Живљење истине да смрт и живот јесу чудно јединство, да се радост рађа из жртве условила је и да у хебрејском језику постоји иста реч за материцу и за гроб. Једини лек небезбедности/насиљу јесте љубав и правда. Први услов безбедности јесте духовност појединца и друштва, а глагол размишљати је творачки акт безбедности. Атрибуција доброг/тачног размишљања/делања чини безбедност реалном. У раду се наводи "француски случај инволуције" (Петен) и немачки случај еволуције (у коме је Томас Ман у Првом светском рату био на погрешној, а у другом рату на тачној страни). Безбедност није временски инцидент него племенито трајање. Помиње се и пример (*Томас Ман: Буденброкови*) који је привидно лоциран у приватни, брачни, породични, емитивни хоризонт. Лагани интелектуални напор ће методом индукције препознати важност овог примера и за хоризонт јавних послова. Свођење љубави на новац, попут зета Буденброкових, теза да је љубави синоним за новац не финализира безбедношћу, не доводи до еудајмоније, не спасава и не крепи. Тачно је схватање љубави као атрибуције апсолутног (упркос свему), атемпоралног (во вјек и векова) и торжественост, узвишеном атрибуцијом радосне и целомудрене жртве, жртве која се даривањем увећава и осмишљава. Љубав према себи, ближњима, роду и врлини јесте извор храбрости за стање без беде, стање безбедности, стање победе врлине над неуспаваним и хиперактивним и мултидисциплинарним злом. Поза племенитости, осим интимне, породичне димензије, има и своје лоше последице и у јавној сфери егзистенције. Прокламовани идеал независности држава, тј. њихове слободе, заштићен и међународним документима, у свету неврлине остварује се и на лоше начине које детаљно описује проф. Слободан Антонић. У конкретнијој сфери и нивоу, поставља се питање релације права и националне безбедности, безбедности врлине у једној нацији: слободе, правде, рада... Констатује се двојност феномена права: несавршеност као

место рађања права и право као несавршен, у својој онтолошкој архитектури, инструмент корекције и тежње ка савршенству човека и друштва. Право је и радосни израз хтења за савршенством човека и друштва и (али) истовремено и печална констатација те несавршености, неаутономно храбрење врлине. Свака врлина је последица слободе. Врлина не настаје декретом. Врлина је чедо слободе. Да би врлина сијала радосном/истинитом моралном светлошћу, да би њен плам имао потребно трајање и ползу, да би плам врлине био неугасив у време олуја, социјалних и индивидуалних, у време кад је плам најпотребнији – врлина мора да буде аутентична потреба и израз слободе човека. Врлина не настаје наредбом индивидуи. За личност, наредба врлине није потребна. Аутор сматра да је правна архитектура врлине *contradictio in subjecto*. Дају се и примери занимљивих конкретних питања из националне и личне безбедносне сфере: неуставности разлога недостојности; „помодних и архивираних“ кривичних дела, одрицање од реципроцитета као елемента међународног права, ефикасног (и) економског самопоништења/аутодеструкције, форсиране некултуре (корозивни тренд кича) и моноцентричног културног модела... Аутор(и) сматрају да превенција захтева широко друштвено деловање, не само правним методом, већ и на плану образовања, васпитања и повратку традиционалним и непролазним вредностима врлине, поштења и љубави као таквих. Позитиван пример синтезе приватно-правне и јавно-правне сфере, у смислу прописивања института којима се на личном и породичном плану штити и општа сигурност и безбедност пружа Наследно право. Оно комбинацијом начела аутономије воље израженом кроз слободу уговарања и слободу тестирања, која допушта сваком појединцу да отклони или санкционише она понашања која овакву равнотежу нарушавају, као и императивних правних правила оличених у установама нужног дела, разбаштињења и недостојности за наслеђивање, пружа путоказе за успостављање хармоније личне и друштвене безбедности, а који би могли да буду од користи и у другим гранама права.

Две рецензије радова послатих редакцији „Анала Правног факултета Универзитета у Београду (О неким случајевима ништавости брачних уговора и Право и дужност родитеља на васпитавање и образовање детета) и рецензија рада *Biomedical Assisted Fertilization in Macedonia, Serbia and Croatia: Ethical and Legal Aspects* за Law Journal Centre for South East European Law School Network (SEELS).

Ова кратка, концизна и захтевна форма писања показује већ евидентиране одлике стила аутора. Сама по себи говори чињеница да је аутор позван да буде резензент од стране редакције нашег најбоље рангираног правног часописа и од стране редакције из иностранства. У овој сажетој форми присутне су особине аутора: озбиљна, аргументована анализа, комплексно уочавање, релација и квантификовање и предности и недостатака предмета анализе, научна објективност и високи стандард стилизације.

2. СПИСАК РАДОВА ДО РЕИЗБОРА У ЗВАЊЕ ВАНРЕДНОГ ПРОФЕСОРА 2008. ГОДИНЕ

До избора у звање асистента:

- "Потпуно усвојење - начин заштите детета без родитељског старања", магистарски рад, стр. 226,
- "Прилози за историјат Породичног права на Правном факултету у Београду у периоду 1841-1941. године", реферат поднет на симпозијуму "Научно наслеђе Правног факултета у Београду у периоду од 1841 до 1941. године", Београд, 1994, стр.207-215,
- "Маргиналије о концепту брака у Српском грађанском законнику", рад објављен у Зборнику радова са научног скупа у САНУ: "Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика (1844-1944.)", Београд, 1996,стр. 231-242,
- "Фактори моделирања норми Породичног права", рад објављен у часопису "Правни живот", бр.5-6/1994, стр. 399-418,
- "Породичноправни статус усвојеног детета",чланак објављен у "Архиву за правне и друштвене науке", бр. 2/1995, стр. 237-250.

Оцена наведених радова дата је у Извештају Комисије Изборном већу Правног факултета 02-број:656/2, од 5.7. 1994. године.

Од избора у звање асистента:

- " Право на родитељство", докторски рад, 322 стране,
- "Брак: равноправност или слобода", "Правни живот", број 9/97, стр. 659-675,
- "Право на родитељство и један хипотетички случај", чланак објављен у часопису "Правни живот", број 9/95,стр. 563-579,
- "Породично-правне последице промене државноправног идентитета СФРЈ", рад објављен у књизи "Престанак СФРЈ - правне последице", Београд, 1995, стр. 131-144,
- "Дилеме у концепту усвојења", Зборник радова са научног скупа "Реформа породичног законодавства", Београд,1996, стр. 255-274,
- "Скица о овлашћењима располагања хуманим репродуктивним ћелијама", "Прилози пројекта Конституисање Србије као правне државе", књига 13/97, стр. 41-50,
- Одреднице у "Лексикону Грађанског права", Београд, 1996.

Оцена наведених радова дата је у Извештају Комисије Изборном већу Правног факултета 02-број: 1277/1, од 20. 11. 1998. године.

Од избора у звање доцента:

Монографије:

- "Породично право", уџбеник за Факултет политичких наука, Београд, 2003, коауторски рад са проф. др Марком Младеновићем (ауторски део износи 127 ауторских страна),

- "Везе генерација - правни аспекти", монографија објављена са проф. др Марином Јањић Комар, издавач Правни факултет у Београду, 2000. године (ауторски део износи 76 ауторских страна),

- Пројекат за Министарство за науку Владе Републике Србије:

"Заштита малолетних лица од употребе наркотика, алкохола и дувана, утицаја секти и других тоталитарних и деструктивних група - компаративна анализа", Београд, 2000, 188 страна. Аутори: С. Панов, М. Шкулић, Г. Илић. У оквиру Пројекта, С Панов је руководио пројекта и аутор 77 страна,

- "Право на родитељство", докторски рад објављен у оквиру Пројекта "Конституисање Србије као правне државе", Београд, 1998, стр. 253,

Чланци:

- "О заједничкој својини у браку", „Анали Правног факултета у Београду" бр. 1-3/98, од 54 до 72 стране,

- "Статус донора код АИД", "Архив за правне и друштвене науке", бр. 1-2/2000, од 47 до 73 стране,

- "Одређивање и промена висине издржавања", чланак објављен у Зборнику Правног факултета у Крагујевцу "Остваривање и заштита права на законско издржавање", Крагујевац, 2002, стр. 67 – 83 (чланак је презентован на истоименом скупу одржаном у Крагујевцу),

- "Породично-правна позиција жене у Савезној Републици Југославији", чланак објављен у оквиру Пројекта «Институције правне државе у условима транзиције», Београд, 2003, од 139 до 158 стране,

- "Брак према Породичном Закону Републике Српске", "Архив за правне и друштвене науке", бр. 1/2003, стр. 129-140 (рад презентован на саветовању "Породични закон у Републици Српској", одржаном 4. и 5. децембра 2002. године у Теслићу).

Оцена наведених радова дата је у Извештају Комисије Изборном већу Правног факултета 02-број: 966/2 и 3 (издвојени извештај проф. др М. Драшкић), од 18.8. 2003. године.

Од избора у звање ванредног професора:

- „Породични закон и Закон о посредовању - медијацији“,

предговор: Слободан Панов, Издавач: ИПД Јустинијан, Београд, 2005, обим предговора: од 11. до 43. стране;

- „Нови концепт усвојења у Породичном закону Србије“, Прилози Пројекту „Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ (правни, економски и социолошки аспекти)“, Београд, 2005, стр. 397-415;

- „Насиље у породици – аспект детета“,

чланак објављен у Зборнику радова „Ново породично законодавство“, Крагујевац, 2006, стр. 281-293 (рад је саопштен на скупу одржаном у Врњачкој Бањи 16. и 17. октобра 2006. године);

- „Опстанак-правни аспект“ (Правни аспект беле куге),

рад објављен у Зборнику радова са Првог националног конгреса о деци и наталитету у Србији, Београд, 2006, стр. 193-207 (рад је саопштен на скупу одржаном у Дому Војске Србије 11. и 12. октобра 2006. године);

- Проф. др Оливер Антић, Слободан Панов, „Наследно право“, Приручник за полагање правосудног испита, Књига 4 - Грађанско право, Proiuris, Београд, 2003, стр. 327-471;
- „Правне последице престанка брака“, чланак је објављен у Прилозима Пројекта „Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ“, приредио проф. др Светислав Табороши, Београд, 2008, стр. 98-110.

III

МИШЉЕЊЕ И ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

Увид у радове кандидата даје основ и налог за став да кандидата одликује богат и квалитетан научни опус, широко (и) правничко образовање и коришћење Породичном праву нужног интердисциплинарног приступа. Радови кандидата имају не само уобичајну форму и ниво радова из позитивно-правне дисциплине, већ и додатни квалитет: елементе есеја. Стога ови радови захтевају посебно признање и пажњу: признање због научног доприноса услед своје оригиналности и квалитета и пажњу због комплексне анализе и високог стила писања. Стил аутора је сложено структуриран. Осим прецизног правно-техничког изражавања, текстове кандидата одликује и есејистички приступ, правноетичко, правнофилозофско анализирање појединих института или законског концепта. Интерпретативни заокрет у односу на редукционизам позитивистичке школе, који ефикасно сиромаша правни феномен, чини да кандидат утиче на промену владајуће парадигме у нас и тиме обезбеђује посебно место у науци Породичног права. Евидентна је надареност кандидата за правно-теоријска разматрања института Породичног права анализом са позиција бројних духовних дисциплина. У текстовима кандидата, осим свих модалитета правне анализе (позитивно-правне, историјско-правне, упоредно-правне), врло је присутна и зналачки примењена и укомпонована и анализа са других аспеката: социолошког, антрополошко-психолошког, религијског, филозофског... Бројна дела из ових области знатно доприносе интелектуалној занимљивости текста и представљају добар пример узорној ширини интелектуалне и правне оптике. Такав оригиналан изабрани аналитички дискурс заслужује похвалу. Радове кандидата одликује оригиналност тема научног фокуса и оригиналност аналитичке позиције и инструментарија. На основу ових претпоставки, кандидат показује стручну храброст и педантност у евиденцији грешака и непрецизности у законском тексту или (теоријском) концепту, одмерено аргументовање *pro et contra*, правничку комплексност и суптилност и предлаже оригинална и квалитетна решења *de lege ferenda*. Радове кандидата, дакле, одликује оригиналност, продубљена анализа проблема којима се бави са увек присутним личним печатом и јасно артикулисаним мишљењем, а пре свега изражен критички, дакле, научни дух. Читајући радове кандидата, Комисија није могла да не примети стално присуство нових и свежих идеја и аргумената у његовим чланцима и књигама, али и њихово стално преиспитивање кроз полемику о њиховим позитивним и негативним странама и могућим последицама. Кандидат није аутор који пише ни о модерним, ни о доминантно присутним, па ни о задатим или „пожељним“ темама. Методолошки прецизно, са научним поштењем, али и унутрашњим убеђењем, он се бави институтима и читавим областима породичног права, које у њему побуђују и

заслужују правно-интелектуалну радозналост, те су отуда и његови радови оригинални, убедљиви и упечатљиви не само по стилу и идејама, већ и по темама и закључцима које носе. У педагошком раду кандидата одликује логична синтеза конзервативног и модерног. Конзервативност, која је верност племенитом и (и) интелектуални труд очувања пламена племенитог, у синтези је са модерним обрасцем усмереним на увећање, иновирање, развој племенитости и педагошких вековних формула. Кандидата одликује ентузијазам, тачност и прецизност и стално осмишљавање нових форми зарад унапређења квалитета и занимљивости наставе. Критички дух, потребу да студенти право схвате као неодвојиви део живота – не као мистификовани механизам, већ као налог живота који треба да буде инспирисан врлином, кандидат развија и кроз сарадњу са великим бројем наших врло угледних интелектуалаца - стручњака из других, граничних наука са грађанским правом. Указујемо на један „детал“: одличан резултат евалуације на мастер студијама постигнут је у контексту чињенице да су предавачи на мастеру били наши врхунски интелектуалци. Поред указивања на духовни контекст права и правне норме, ради сазнајне равнотеже, др Слободан Панов је са студентима био у радној посети општинским/основним судовима у Београду, желећи да студенти имају сазнања о оба нужна елемента: и о значењу правне норме и о конкретном животном амбијенту њене примене. Кандидат је, без идолатрије техничким иновацијама у презентовању знања, развоју наставе доприносио „конзервативнијим“ методама: квалитетом, јасноћом, стилем и практичним примерима и анализама у настави. У контакту са студентима кандидат, у оквиру добрих академских обичаја, инсистира на њиховој слободи мишљења и размишљања, користи могућност да неспутани формама развијају своје интелектуалне потенцијале. Исти такав однос, пун уважавања и стрпљења, уз сталну и несебичну спремност за помоћ, консултације, савете, сугестије и смернице, кандидат демонстрира и према својим млађим колегама. Уз ненаметљиву, али увек присутну поруку о неопходности критичког промишљања и вишестраног сагледавања проблема о којима пишу у својим мастер радовима и докторским дисертацијама, он има улогу не само доброг ментора, већ и својеврсног животног учитеља – што се може означити и као васпостава или узор нађен у античком обрасцу образовања. Тиме он своје млађе колеге усмерава исправном схватању, да бити добар научник, значи бити свестрано образован, прихватити систем моралних и професионалних кодекса, развијати се као личност у свом потенцијалу. Предавања кандидата одликује јасноћа, стилизованост и занимљивост, указивање на релацију правних установа са правном и животном праксом и њихова холистичка анализа (са филозофског, етичког, психолошког, уметничког...аспекта). Посебно истичемо препознатљивост, аутентичност, лепоту и снажан интелектуални капацитет говорничког и списатељског стила проф. др Слободана Панова. О овој одлици кандидата сведочи бројни стручни аудиторијум, бројни слушаоци на различитим *промоцијама духа* на факултету и ван њега, где су говори кандидата Слободана Панова пред врло респектабилном јавношћу били веома запажени. Кандидат је, након својих излагања, добијао похвале од бројних слушалаца и од врло угледних интелектуалних радника. У свим факултетским активностима (од наставе и студентске евалуације до менторства мастер радовима, магистарским и докторским тезама, учешћа у комисијама за полагање усменог магистарског и докторског испита и за одбрану магистарских и докторских теза до ангажмана на семинару за припрему правосудног испита и нотарског курса) кандидат је показао високе резултате.

Показани квалитет научних радова, ниво наставе и наставнички ангажман говоре да кандидат има особине изванредног наставника.

На основу свих чињеница о испуњености законских услова, Комисија има част да предложи да се кандидат др Слободан И. Панов, изабере за редовног професора за Грађанскоправну ужу научну област – предмет Породично право на Правном факултету Универзитета у Београду.

2.јула 2013. године
Београд

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

др Оливер Антић,
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

др Марина Јањић Комар,
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

др Олга Цвејић Јанчић,
редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду у пензији